

MUZEUL ȚĂRANULUI ROMÂN

ROBII FRUMOSULUI

Muzee și colecții satești din România

Editura MARTOR,
București, 2008

www.muzeultaranuluiroman.ro
www.cimec.ro

La realizarea acestui volum au colaborat cu înregistrări, transcrieri și texte:
Carmen Mihalache (coordonator), **Magdalena Andreescu**, **Adrian Dimcea**,
Vladimir Manoliu, **Rodica Marinescu**, **Maria Mateoniu**, **Costion Nicolescu**, **Ana Pascu**,
Adrian Petrechescu, **Petre Popovăț**, **Dan Turcu**

Fotografii de: **Adrian Dimcea**, **Vladimir Manoliu**, **Rodica Marinescu**,
Cristi Mihalache, **Ana Pascu**, **Adrian Petrechescu**, **Petre Popovăț**

Machetare și concepție grafică: **Marian Cazacu**, **Carmen Mihalache**

Tipar: **PROTIP SRL**

© Toate drepturile aparțin autorilor.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MUZEUL ȚĂRANULUI ROMÂN (București)

Robii frumosului : muzee și colecții sătești din România /
Muzeul Țăranului Român ; coord.: Carmen Mihalache. - București:
Martor, 2008

ISBN 978-973-88499-6-9

I. Mihalache, Carmen (coord.)

o69(498):39(498)

Acest material a fost realizat în cadrul proiectului **Patrimoniul și identitatea locală. Identificarea și promovarea unor colecții sătești din România.**, inițiat de Muzeul Național al Țăranului Român din București, cu sprijinul financiar al Administrației Fondului Cultural Național (sesiunea de finanțare nr. 2/ 2007).

Coordonator de proiect: **Vintilă Mihăilescu**

SUMAR

Muzee și colecții sătești din România.....	5
Colecția particulară Aurel Flutur.....	15
Colecția particulară Keri Gaspar.....	27
Colecția particulară Maria și Nicolae Pipas.....	39
Colecția particulară Elena Mălinesc și Petru Gălățan.....	51
Colecția particulară Doina Dobrean.....	61
Colecția particulară Anton Socaciu.....	73
Colecția particulară Constantin Nițu.....	83
Colecția particulară Seriha Menseit.....	95

Muzee și colecții sătești din România

O pledoarie pentru inițiativă

În numeroase sate românești există muzee (etnografice) sătești realizate la inițiativa unor persoane pasionate sau a unor instituții publice locale, găzduite de școli, cămine culturale sau în spații puse la dispoziție de primării, și organizate după criterii mai mult sau mai puțin științifice, sau așa numitele „colțuri muzeistice”, organizate cu mijloace modeste în unele instituții de învățământ. O parte din aceste muzee sunt înregistrate în baza de date a CIMEC (Institutul de Memorie Culturală), altele se bucură într-o oarecare măsură de sprijinul Direcțiilor sau Centrelor Județene pentru Conservarea și Valorificarea Tradiției Populare

Dar în afară de aceste muzee sătești cu caracter instituțional, există în spațiul rural românesc și colecții particulare de obiecte de interes etnografic, deschise pentru publicul local sau turiști, realizate de persoane entuziaste, fără studii de specialitate, în gospodăriile personale sau în spații achiziționate prin finanțare proprie și considerate „muzee” atât de inițiatori, cât și de comunitate. Astfel de colecții se găsesc pretutindeni în țară, dar, din păcate, asemenea inițiative nu s-au bucurat de o susținere organizată din partea autorităților locale, nici de un sprijin de specialitate care să le acorde consultanță în vederea conservării, protejării, înregistrării și valorificării unor bunuri de certă importanță culturală, multe cu valoare patrimonială. Fără pregătire de specialitate, dar cu multă pasiune și răbdare, acești oameni au adunat piese valoroase și se zbat să le pună în valoare așa cum merită.

Îndeplinind în același timp funcții de *muzeu* și de *așezământ cultural* (conform definițiilor uzitate de Ministerului Culturii și Cultelor), fără să fie de fapt nici una, nici alta, aceste colecții sunt bine-cunoscute în regiune și adesea chiar de către turiștii români și străini, fără să beneficieze de protecție instituțională. Prezența lor nu pare să fie luată în considerare de nicio politică culturală, iar modul în care existența acestor colecții interferează cu viața culturală a comunităților (care se consideră reprezentate și se recomandă prin aceste inițiative) constituie un subiect nestudiat.

Valoarea și interesul acestor colecții etnografice particulare constă în faptul că ele:

- constituie o resursă importantă de patrimoniu, insuficient valorificată, atât la nivel local, cât și național;
- pot fi considerate un factor de identitate, originalitate și specific local al unei comunități, reprezentând o sursă identitară și o resursă de dezvoltare culturală pentru comunitățile locale, dar și pentru dezvoltarea turismului cultural;
- au potențial pentru a deveni, într-o politică culturală coerentă, puncte comunitare de acces la informație și cultură, comunitățile urmând să fie principalii beneficiari ai valorificării acestora.

Pornind de la aceste premise, Muzeul Țăranului Român din București a inițiat în 2008 un proiect prin care și-a propus să stimuleze dezvoltarea unor colecții etnografice particulare de interes local, după criterii științifice, estetice și economice conforme cu politicile Uniunii Europene și cu normele ICOM (Consiliul Internațional al Muzeelor), în comunități rurale din diferite zone ale țării, astfel încât acestea să devină adevărate gestionare și promotoare de cultură. Muzeul încearcă astfel să sprijine într-un mod activ eforturile colecționarilor de a păstra și promova un patrimoniu cultural important și insuficient valorificat, susținându-i să-și conserve, să-și gestioneze și să-și promoveze pe termen lung patrimoniul și propunându-le totodată să devină operatori culturali în sectorul privat.

Proiectul *PATRIMONIUL ȘI IDENTITATE LOCALĂ. Identificarea și promovarea unor colecții sătești din România* a avut câteva obiective importante: realizarea unei cercetări de teren în opt localități rurale selectate în urma unei campanii de prospectare (din păcate destul de scurtă), organizarea unei dezbateri pe baza concluziilor cercetărilor proprii, în care problema cercetată să fie supusă atenției specialiștilor și tuturor celor interesați, realizarea unei publicații și a unei expoziții care să popularizeze și să promoveze fenomenul avut în vedere, precum și susținerea unui stagiu de formare care să le ofere colecționarilor cunoștințe de bază cu privire la patrimoniul cultural, legislația în domeniu, modalitățile de conservare, punere în valoare și promovare a colecțiilor, atragerea de fonduri pentru proiecte culturale, pentru a-i stimula în a face încă un pas în direcția dezvoltării unor muzee private.

Dincolo de aceste obiective concrete, sperăm ca, pe termen lung, să sprijinim prin demersul nostru descentralizarea acțiunilor culturale și de patrimoniu, să contribuim, cu mijloacele proprii, la creșterea nivelului de profesionalism al inițiativelor etno-patrimoniale locale, să experimentăm noi tipuri de relații între muzeele metropolitane și colecționarii sătești, conform normelor și obiectivelor ICOM, să instrumentăm și să dezvoltăm relația dintre patrimoniu și identitatea colectivă în comunitățile vizate și, nu în ultimul rând, să oferim un model de bună practică, ce ar putea sta în viitor la baza unui program cultural național.

Prin rezultatele sale, avem motive să credem că proiectul Muzeului Țăranului Român contribuie la găsirea unor soluții adecvate pentru nevoile culturale ale României în contextul integrării europene și al globalizării, punând în dezbatere publică problemele patrimoniale actuale ale țăranului român. De rezultatele acestui proiect au beneficiat atât *colecționarii sătești* implicați, cât și *comunitățile locale* din cele opt localități, impulsionate indirect să conștientizeze importanța acestor colecții atât din punct de vedere cultural și identitar în contextul diversității culturale europene, cât și în cadrul programelor de dezvoltare locală și regională. Studiile de caz rezultate din cercetările de teren vor fi publicate într-un volum destinat comunității științifice. Astfel, *specialiștii pe probleme de patrimoniu* din domeniul cultural vor avea la dispoziție date prețioase despre patrimoniul local și modul în care interrelaționează o comunitate locală cu un patrimoniu care o definește.

Colecțiile din cele opt localități selectate au fost studiate la fața locului de echipe mixte, alcătuite din cercetători și muzeografi. Aceștia au încercat să contureze profilul colecției (istoricul înființării acesteia, inventarul de obiecte, starea lor de conservare,

valoarea patrimonială, istoria socială a obiectelor etc.), ca și pe cel al colecționarului (pregătirea profesională, motivația acestuia de a constitui o colecție și a o deschide către publicul local sau turiști, statutul lui în colectivitate, relația acestuia cu instituțiile publice administrative și culturale locale sau centrale etc.). De asemenea, au avut în vedere impactul pe care existența unor asemenea colecții îl are asupra comunității locale (modul în care influențează viața comunității din punctul de vedere al consumului cultural și al construirii identității, modul în care valorizează comunitatea inițiativa culturală a unui concetățean, disponibilitatea comunității pentru suport și implicare în acest sens).

Colecționarii implicați în proiect au fost aleși din mai multe considerente: au contat mărimea și mai ales valoarea intrinsecă a colecției, reprezentativitatea acesteia pentru comunitatea locală, dar și interesul proprietarilor pentru dezvoltarea și valorificarea colecției și disponibilitatea lor de a deveni parteneri ai muzeului în acest demers. Colecționarii au participat la un stagiul de formare de o săptămână, la muzeu, beneficiind de un curs-atelier format din cinci module (*Patrimoniul cultural, ABC legislativ, Bazele conservării, Muzeologie generală, Promovare și finanțare*), susținute de specialiștii muzeului, precum și de vizite în colecțiile, laboratoarele și sălile de expoziție ale MȚR. În paralel, ei au lucrat împreună, sub coordonarea unor muzeografi, la amenajarea unei expoziții care să-i reprezinte, folosind propriile exponate. Această expoziție, constând într-o instalație cu obiecte și fotografii, a fost concepută ca un „stagiul de practică” sau mai degrabă ca un atelier al colecționarilor, cu obiecte reprezentative din colecțiile fiecăruia, în scopul promovării inițiativelor de acest tip, a propriilor colecții și a comunităților pe care aceste colecții le reprezintă.

Am încercat să răspundem la niște întrebări simple:

Din punct de vedere cultural, aceste colecții fac un serviciu comunității locale sau sunt doar rodul unei pasiuni pentru lucrul vechi?

Dacă fac un serviciu, cum își pot dezvolta și promova inițiatorii oferta culturală?

În ce mod ar putea fi incluși într-o politică a dezvoltării patrimoniului la nivel național?

Asemenea colecții etnografico-istorice particulare s-au născut din nevoia de a păstra tradiții pe care comunitatea le resimte ca fiind pe cale de dispariție. Ele reprezintă o încercare, nesistematică și incoerentă, de a le întârzia dispariția. În cadrul acestui proiect, specialiștii din muzeu au intrat în dialog cu diverși membri ai comunităților locale pentru a contura modul în care localnicii percep și valorizează existența colecțiilor studiate, dar și cu reprezentanți ai autorităților și ai instituțiilor publice locale, pentru a sesiza raportarea la aceste inițiative, în încercarea de a da un răspuns unor nevoi reale care privesc în primul rând comunitățile locale, dar și întreaga cultură națională.

Proiectul Muzeului Țăranului Român reprezintă un prim pas spre a li se oferi colecționarilor vizați un ajutor sistematic și coerent pentru a-și organiza, conserva, promova și finanța mai bine colecțiile, ceea ce poate că va avea un impact mai mare asupra comunităților și se va putea constitui într-un model și pentru alte colecții. În acest fel, nu numai culturile locale, ci Cultura va avea de câștigat și noi toți deopotrivă. Aceste colecții se pot integra într-un fel sau altul în încercările de dezvoltare locală a comunităților de care aparțin, chiar dacă sunt nesistematice, mai ales în cele ce privesc

turismul cultural. Prin rezultatele sale pe termen lung și mediu, proiectul asigură o vizibilitate mai bună unor colecții cu potențial cultural mare, care pot fi încadrate cu succes în rețele de turism cultural și rural.

Am pornit de la ideea că acolo unde există o moștenire culturală semnificativă, ea merită promovată ca marcă identitară și factor de coeziune civică. Credem cu tărie că facilitarea accesului comunităților locale la cultură prin educația și dezvoltarea audienței, dar și prin ameliorarea ofertei culturale, poate duce la creșterea calității vieții. Acest lucru este posibil prin întărirea capacității organizatorice a promotorilor culturali la nivel local și prin încurajarea formării lor profesionale ca operatori culturali, prin implicarea conștientă și constantă a comunității în susținerea unor inițiative de acest gen. Realitatea din teren ne-a convins că proiectul nostru a răspuns pertinent nevoilor unei categorii de beneficiari pentru care nu s-au oferit încă programe culturale coerente, că a avut relevanță în raport cu contextul cultural local, și că poate deveni un model de bună practică în domeniul patrimoniului cultural.

Participarea la acest proiect și în viitor la alte proiecte culturale poate crea pentru colecționarii implicați premisele de a deveni operatori culturali activi în sectorul privat, capabili să conserve, să valorifice și să promoveze valori de patrimoniu, în interesul general al comunităților din care fac parte. Problemele ridicate de patrimoniul cultural local din spațiul rural (semnificație, preservare, valorificare) și de relația dintre colecțiile sătești ale unor inițiatori privați și comunitățile locale pe care aceste colecții practic le reprezintă nu pot fi rezolvate printr-un singur proiect, de mică amploare în raport cu fenomenul, ca cel inițiat de Muzeul Țăranului Român. Însă acesta poate să provoace o dezbatere de idei asupra fenomenului cercetat, astfel încât să se caute și să se găsească soluții pentru problemele colecțiilor în sine și ale impactului pe care acestea îl au asupra vieții comunităților locale respective.

Promovarea patrimoniului cultural local reprezentat prin colecțiile sătești, asigurarea unei largi vizibilități a acestora la nivel național prin mijloacele specifice muzeului (pagină web, expoziție, publicații), popularizarea fenomenului prin diseminarea rezultatelor cercetării vor contribui, sperăm, la acest lucru, dar și la încurajarea comunităților locale să conștientizeze importanța colecțiilor sătești din punct de vedere cultural și identitar în cadrul programelor de dezvoltare locală și regională.

Muzeele etnografice și colecțiile particulare sătești. Stare de fapt

Satul românesc trece astăzi printr-o perioadă prelungită de redefinire culturală. Și ca de atâtea alte ori de-a lungul istoriei, în astfel de momente se caută repere, se face apel la valori care au rezistat timpului.

Moștenirea culturală a fiecărei comunități rurale, cu trăsăturile sale specifice, este o consecință directă a evoluțiilor socio-culturale și politico-economice ale acesteia de-a lungul istoriei și contribuie la definirea identității ei. Patrimoniul cultural, cel material și cel imaterial deopotrivă, nu este doar parte componentă a culturii locale, ci și un simbol al valorilor create de respectiva comunitate, un potențial factor de solidaritate și de coeziune socială, un reper și o sursă de informare cu privire la istoria și valorile

culturale ale comunității și, în cele din urmă, un motiv justificat de mândrie. Sunt destule motive pentru ca o comunitate să-și ia propriul patrimoniu cultural în considerare sub toate aspectele sale și să-l valorifice astfel încât să poată deveni un mijloc eficient de promovare a valorilor și a imaginii comunității respective în exterior.

Un patrimoniu cultural valoros, chiar dacă are doar semnificație locală sau regională, dacă este pus inteligent și corect în valoare, atrage turiști din toată lumea. Iar o regiune rurală atractivă din punctul de vedere al turismului cultural poate, pe de o parte, să-și facă cunoscute mult mai ușor acele valori care o individualizează și care-i conferă identitate și prestigiu, pe de altă parte poate deveni mai bogată prin dezvoltarea acelor ramuri economice legate funcțional de activitatea de turism. O valorificare inteligentă a patrimoniului presupune însă, dincolo de resursele financiare disponibile, cunoașterea temeinică a stării sale actuale.

Unele dintre elementele acestui patrimoniu sunt proprietate publică, fiind administrate în beneficiul societății de diverse instituții publice. Altele sunt însă în proprietate privată, și la situația acestora vrem să ne referim în cele ce urmează. Căci există numeroși colecționari care dețin o colecție etnografică sau mixtă, ba chiar au pus pe picioare un muzeu (etnografic) particular, încercând pe cont propriu o punere în valoare a trecutului comunității din care fac parte. Pentru că nu pot rămâne nepăsători față de istoria, obiceiurile și înțelepturile zonei și ale oamenilor, de care le pasă, ei creează mici spații culturale vii cu ajutorul unor mărturii recuperate, obiecte vechi, documente istorice, fotografii de arhivă, produse ale fostelor manufacturi locale, colecționate de la localnici și alăturate în cele mai diverse moduri și tonalități.

Relațiile care se stabilesc între colecționari și publicul specific în astfel de spații culturale este de alt tip față de muzeele mari, instituții publice. Pe lângă accesul la frumusețea unor bunuri patrimoniale și la informații relevante pentru cultura comunității respective sau petrecerea agreabilă a timpului liber, vizitatorul se bucură de o primire caldă, familiară, personalizată, înfiripă un dialog prietenesc, neprotocolar cu gazda sa, este „iradiat” de pasiunea pentru obiecte a acesteia, ceea ce-l determină să revină și să-i aducă și pe alții să trăiască această experiență. Expunerile pieselor în aceste cazuri nu doar arată, ci povestesc, pentru că sunt rodul muncii și înflăcăării unui singur om. Modul de exprimare devine uneori, în acest context, la fel de important sau poate chiar mai important decât mesajul colecției. În astfel de spații, colecționarul poate avea și alte roluri, particulare: păstrător și promotor al patrimoniului imaterial și al valorilor culturale din cele mai diverse, dar și resursă locală de informare, gazdă a unor activități culturale, educative sau recreative.

Putem vorbi oare despre colecționarii și inițiatorii de muzee particulare sătești nu numai ca despre niște oameni pasionați de lucrul vechi, frumos, de valoare, ci și ca despre niște „instituții” culturale? Credem că da. Pentru a-și putea îndeplini menirea, au nevoie de contact permanent cu publicul, de comunicare și cooperare permanentă între ei, dar și cu organizații de patrimoniu, instituții culturale, autorități care să-i sprijine fără să le știrbească ingenuitatea. Căci astfel de spații culturale sunt surse de experiențe estetice și emoții unice, de care societatea modernă are nevoie.

O monitorizare oficială a acestor spații culturale la nivel național, deși n-ar trebui să fie un proces complex, costisitor și de lungă durată, nu s-a făcut până acum. Acești colecționari nu sunt, în general, cunoscuți mai departe de granițele județului în care domiciliază și nici nu se cunosc între ei. Nu pot face schimb de experiențe, de practici, de

informații asupra obținerii / generării de resurse financiare, nici nu pot lua în calcul, pe baza comunicării între ei, posibilitatea unei asocieri în vederea formării unei rețele care să le sprijine și să le promoveze inițiativa și demersurile specifice în raport cu autoritățile sau cu alți factori. Absența unor direcții comune de acțiune, lipsa de comunicare și aplicarea unor soluții disparate sau divergente la probleme comune fac ca eforturile fiecăruia în parte, notabile de cele mai multe ori, să aibă adesea un impact prea mic în raport cu scopul propus. Cooperarea, chiar și la nivel regional, ar putea oferi soluții multor probleme cu care se confruntă colecționarii despre care discutăm (subfinanțarea, înzestrarea tehnologică precară, promovarea deficitară etc.) în efortul lor de a-și deschide colecțiile către public, și ar contribui la scoaterea la lumină a unor piese de o inestimabilă valoare, în prezent, din păcate, simple obiecte de depozit.

Astfel de muzee și colecții deschise către public au un rol important în viața culturală pentru că oferă o viziune – e drept, personală și fragmentată – asupra istoriei și tradițiilor unei comunități, oferă un loc familiar de agrement și divertisment, având și o componentă de educare, care răspunde nevoilor comunității. Chiar dacă nu întotdeauna valoarea intrinsecă a acestor colecții este foarte mare, unele piese sunt deosebite, făcând parte, de facto, din patrimoniul național. De multe ori una dintre cele mai importante valori ale unui astfel de muzeu este chiar clădirea care adăpostește colecția, în multe cazuri având de-a face cu monumente de arhitectură țărănească deosebite. În cazul colecționarilor pe care i-am adus împreună între copertele acestui volum, un astfel de exemplu este muzeul de la Peșteana; clădirea, o casă țărănească tipică zonei, se afla într-o stare de degradare avansată, dar a fost restaurată, cu respectarea, atât cât s-a putut, a formei inițiale.

Principală problemă cu care se confruntă colecționarii sătești este că nu dispun de un sistem de atragere de fonduri pentru realizarea proiectelor culturale pe care și le propun. Singura lor șansă este să devină muzee ale comunității pe care o promovează prin colecțiile lor, adică să fie recunoscuți oficial ca promotori și catalizatori ai energiilor culturale din localitate. În muzeele deschise pentru public cercetate de noi (la Chișcău, Găloșpetreu, Peșteana sau Slătinoara-Petroșani), nu există tarif de intrare și nu se percep niciun fel de taxe pentru vizitare. Cei care vor să lase un ajutor material o fac sub formă de donație. Obiectele expuse sunt în general primite ca donații sau achiziționate din fonduri proprii, uneori acest lucru presupunând eforturi materiale consistente.

O altă problemă spinoasă este promovarea, sau măcar informarea mai amplă a potențialilor vizitatori cu privire la ofertele muzeului. Muzeul din Chișcău are web site, dar această situație e aproape o raritate. Cei mai mulți colecționari ezită să se promoveze mai agresiv, chiar și în puținele cazuri când știu cum ar putea s-o facă, atâta vreme cât spațiul personal, intim, nu este clar delimitat de spațiul muzeal, accesibil pentru vizitatori. Și chiar dacă ar trece peste acest inconvenient, insurmontabilă este problema unor căi de acces convenabile pentru turiști, lucru ce ține de infrastructura localităților în care domiciliază și de dezvoltarea economică a acestora.

Muzeul de la Chișcău, înființat de un fost șofer de taxi, este un punct de mare atracție pe harta județului Bihor, beneficiind de vecinătatea unor alte obiective turistice vestite în lume (Peștera Urșilor), în vreme ce muzeul din Peșteana, aflat la îndemâna tuturor turiștilor care vizitează Sarmisegetuza și biserica din Densuș (obiective turistice aflate în imediata vecinătate), nu este la fel de cunoscut. Colecția familiei Pipaș din Tisa este de asemenea foarte cunoscută și vizitată, de români și de străini în egală măsură, dar casa lor, deși arată ca un veritabil muzeu, este totuși spațiul în care locuiesc. Dimensiunea privată a acestui spațiu face imposibilă o deschidere mai mare către public, ceea ce duce

la o selecție drastică a celor care s-ar putea bucura de frumusețea comorilor adunate în atâția ani de această familie din Maramureș. La fel se întâmplă și cu alte colecții. Un muzeu atât de frumos și atât de bine gândit ca cel de la Galoșpetreu are dezavantajul de a fi plasat într-un spațiu greu accesibil și puțin dezvoltat din punct de vedere turistic, ceea ce face ca el să fie vizitat doar de cei cu adevărat interesați și motivați. La fel se întâmplă la Cornățelu și în alte locuri.

Majoritatea acestor muzee și colecții nu sunt cunoscute decât pe plan local sau zonal. Contribuie la rămânerea lor în umbră și faptul că nu există căi de acces, dar și indiferența comunităților, faptul că oamenii locului nu se preocupă prea mult de păstrarea elementelor care îi caracterizează și fac parte din identitatea lor culturală, care-i individualizează și le conferă valoare într-o lume care tinde să se uniformizeze.

Unele comunități au realizat mai devreme că sunt în pericol de a-și pierde tradițiile care le-au consacrat și încearcă revitalizarea lor și înființarea unor lăcașe de cultură care să contribuie la aceasta. Un exemplu este cel al județului Alba. Consiliul Județean Alba a înființat în anii din urmă 32 de muzee sătești, din cele 66 pe care și le-a propus printr-un proiect de finanțare, cu intenția de a realiza o rețea de muzee sătești și parohiale în toate localitățile județului. Deși durează destul de mult până se găsește o locație adecvată, până când se strâng obiectele, cu sprijinul primarilor și al localnicilor nimic nu este imposibil. Modelul din Alba a început ușor-ușor să fie preluat și de alte administrații județene. S-ar putea ca rezultatul să fie o inflație de muzee locale, cu toate consecințele ce decurg de aici. Câștigul important al acestor acțiuni, pe care nimeni nu trebuie să-l subestimeze, este un fel de redeșteptare a solidarității localnicilor în jurul unui scop comun, altul decât cel economic sau politic. Când o asemenea inițiativă angajează oamenii cu dare de mână ai satelor, dar și toți oamenii trebnici, preoții, educatorii, așa cum s-a mai întâmplat de-a lungul istoriei, rezultatul nu poate fi decât pozitiv pentru comunitate. Implicarea comunității poate contribui la creșterea potențialului educațional al muzeului, la generarea (direct sau indirect) de resurse financiare și la promovarea acestuia, ba chiar poate suplini munca unor angajați (asigurând documentare, ghidaj, pază, gestiune și sistem de evidență al obiectelor etc.).

Asemenea acțiuni au însă puține șanse de izbândă fără susținere din partea autorităților. Se înțelege greu faptul că implicarea în organizarea de evenimente culturale și mai ales în promovarea culturii locale și în conservarea obiectelor de patrimoniu deținute de o comunitate nu este neprofitabilă. Pe termen lung, investiția în cultură se va regăsi într-un reviriment economic și social al localităților.

Din păcate, chiar la nivel național, nu există destulă înțelegere pentru aceste inițiative, nu există o strategie culturală pentru ele, cadrul legislativ nu este clar, nu se găsesc formulele potrivite pentru ca un public larg să aibă acces la aceste comori. Piese de valoare stau în condiții inadecvate și, odată cu trecerea timpului, ar putea avea de suferit, chiar și acolo unde colecțiile sunt organizate după principii științifice, iar proprietarii se străduiesc din răzputeri, în măsura posibilităților și a puterii lor financiare, să le asigure un cadru minimal de conservare. Există specialiști din muzeele de stat care susțin individual, din pasiune, activitatea colecționarilor sătești sau se preocupă de soarta lor. Însă astfel de instituții riscă, după dispariția fizică a inițiatorilor lor, fie să-și înceteze activitatea, fie, mai rău, să se risipească. Sunt foarte multe colecții și muzee sătești ai căror fondatori au murit sau sunt foarte bătrâni și nu mai pot avea grijă de obiectele care reprezintă pentru respectiva comunitate o adevărată dovadă de istorie.

În general, autoritățile cu putere de decizie ignoră mărturiile trecutului sau nu le acordă un loc mai în față pe lista de priorități, având probleme mult mai importante de natură economică și socială. Mai trist este că însele comunitățile nu mai dau prea mare importanță tradițiilor și trecutului sau nu mai găsesc modalități de a le încorpora în viața lor, preferând să stea cu ochii ațintiți către lumea globală și să preia tradițiile mai noi ale altora.

În aceste condiții, societatea civilă, organizațiile nonguvernamentale ar putea juca un rol mai activ. Apar tot mai multe asociații și posesori de spații culturale care inițiază și dezvoltă colaborări cu cei mai cunoscuți meșteri populari, interpreți, dansatori ai locului, alți depozitari ai știutului colectiv, pentru a transmite și celor mai tineri moștenirea trecutului, sau care organizează festivaluri de datini și obiceiuri. Mulți dintre inițiatorii unor colecții sătești sau muzee locale au și contribuții de alt gen la menținerea vie a identității locale: scriu monografii, culeg folclor, inițiază și antrenează tinerii într-un domeniu sau altul al culturii specifice. În exemplele prezentate de noi, Doina Dobrea a adunat informații, a scris și a publicat articole, monografii și broșuri, s-a implicat în realizarea primului proiect al unei asociații de tineret locale care viza implicarea tinerilor în redescoperirea, aprecierea și însușirea obiceiurilor, tradițiilor și meșteșugurilor populare din zonă. Constantin Nițu a împărtășit toată viața copiilor meșteșugul său, predându-le lecții de măiestrie în cusut, țesut, brodat sau pictură pe sticlă, în cadrul unei școli de artă și meserii din Slatina și, ulterior, la domiciliu. Seriha Menseit, după ce a antrenat în apartamentul său de bloc zeci de copii din grădinițele și școlile orașului, învățându-i dansul tradițional, a înființat un ansamblu de dansuri turco-tătare care performează, ori de câte ori are ocazia, la manifestări de gen (festivaluri folclorice interetnice, în special). Toate aceste lucruri s-au făcut, dincolo de muncă și pasiune, cu eforturi materiale personale însemnate.

Comunitățile rurale, administrațiile locale, factorii de decizie în plan regional ar trebui să ia în calcul faptul că factorii socio-culturali pot fi pârghii și componente principale ale unei dezvoltări socio-economice durabile. Patrimoniul cultural de care dispune o comunitate, inclusiv cel privat, nu are doar importanță strict culturală, ci și economică, și această schimbare de optică impune pe termen lung o reevaluare a strategiilor și politicilor culturale, atât la nivel național, dar și la nivel local. Cei care administrează diferite componente ale culturii la nivelul guvernului, al autorităților publice locale sau al organizațiilor implicate într-un fel sau altul în cultură au un rol decisiv, pentru că o bună administrare a culturii poate deveni un foarte important factor de dezvoltare economică locală, în acord cu necesitățile și exigențele diverselor comunități și ale societății în ansamblu.

Oamenii despre care vorbim în această carte și mulți alții asemenea lor sunt extrem de sufletești, entuziaști și interesați benevol de conservarea și dezvoltarea patrimoniului național, de cunoașterea și valorificarea lui. Ar fi păcat ca o parte dintre ei să se blazeze pe măsură ce trece timpul și mulțumirea lor că pot contribui la dezvoltarea culturală a societății și prezervarea valorilor culturale să nu mai fie o motivație suficientă, în lipsa rezultatelor și odată cu îngreunarea activității prin lipsa cunoștințelor de specialitate în domeniul administrării (căci în multe cazuri activitatea aceasta se bazează exclusiv pe bunele intenții).

Este foarte important ca patrimoniul deținut de acești robi ai frumosului să fie corespunzător preservat, studiat și accesibil unui număr cât mai mare de persoane, după cum la fel de important este ca misiunea pe care și-au asumat-o, aceea de a aduna și conserva probe ale trecutului și ale măiestriei localnicilor pe care-i reprezintă, pentru a le face accesibile și cunoscute societății, să fie dusă la bun sfârșit. Promovarea lor ca inițiatori de proiect cultural, precum și a patrimoniului deosebit pe care-l gestionează, este esențială pentru asigurarea popularității, sporirea numărului de vizitatori și, implicit, atingerea misiunii lor socio-culturale. Este ceea ce încercăm să facem în acest volum.

(text de Carmen Mihalache)

DIRECTIA GENERALĂ PATRIMONIU CULTURAL NAȚIONAL, BIROUL MUZEE, COLECȚII,
GARANȚII GUVERNAMENTALE, Nr. 6491/20.10.2005

MUZEUL
DE
ETNOGRAFIE
HOREA ȘI AUREL FLUTUR
CHIȘCĂU *INTRAREA GRATUITĂ*

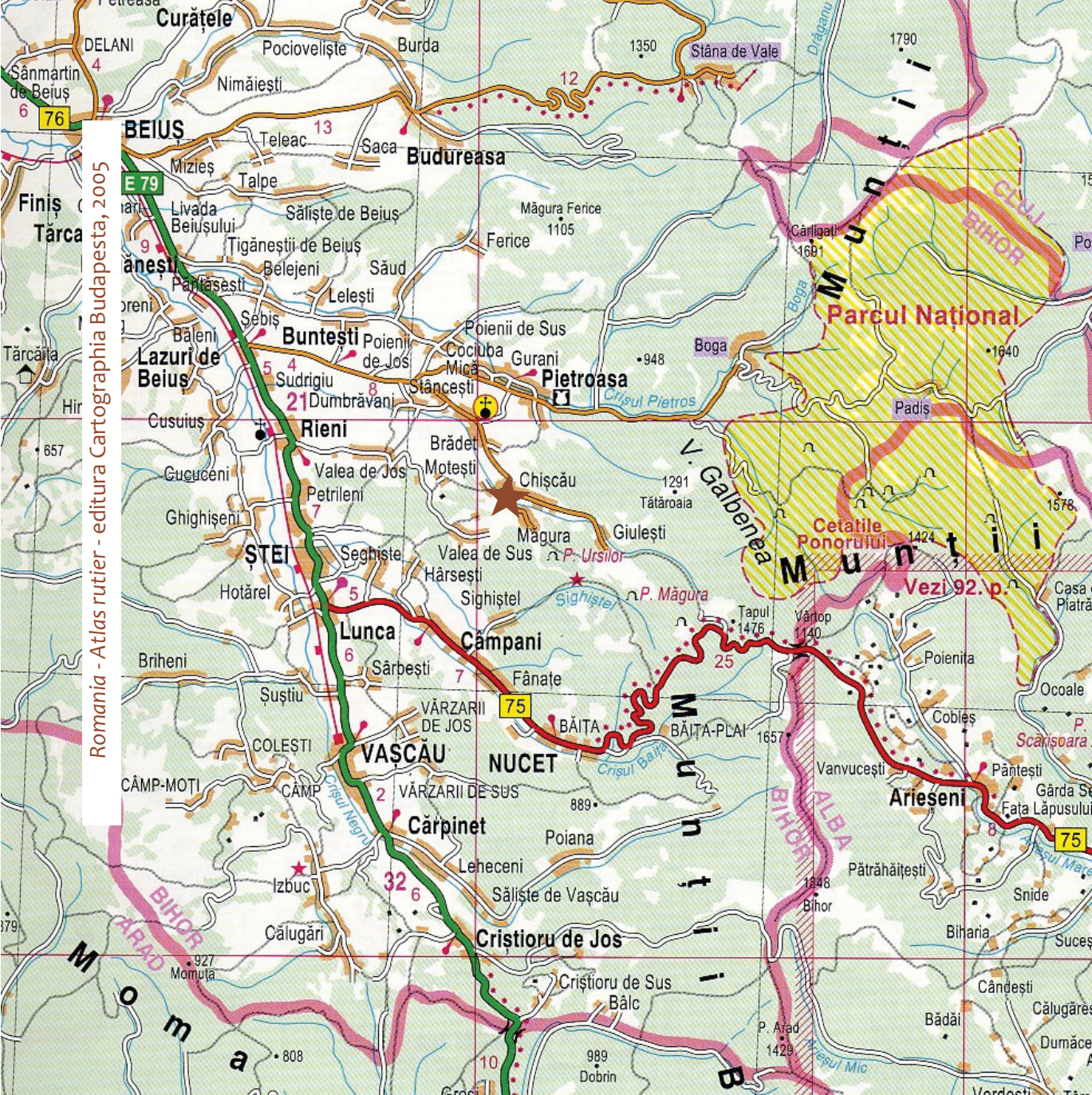
←
CAZARE

Muzeul de etnografie „Horea și Aurel Flutur”

sat Chișcău, nr.86, comuna Pietroasa, județul Bihor

e-mail: lafluturi@go.ro

web site: www.lafluturi.go.ro

Situat în frumoasa Depresiune Beiuș-Vășcău, care se întinde între Munții Bihorului, Pădurea Craiului și Codru Moma, străbătută fiind de râul Crișul Negru, satul **Chișcău** se află în partea de sud-est a județului Bihor, în imediata apropiere a orașului Ștei (aproximativ 15 km) sau a municipiului Beiuș (circa 21 km). Munții calcaroși sunt săpați aici de văi adânci, dând naștere unor fenomene carstice spectaculoase. Datorită potențialului său natural (Cetățile Ponorului, Săritoarea Bohodei, Platoul Padiș, Depresiunea Băileasa, platoul carstic „Lumea pierdută”, Pietrele Boghii, Pietrele Galbenei, rezervația geologică Piatra Bulzului, rezervațiile geocarstice Focul Viu, Micula, Bortigului), zona este intens căutată și vizitată de turiști. În **Chișcău** se află celebra „Peșteră a Urșilor”, declarată monument al naturii, una dintre cele mai frumoase peșteri ale Europei. Dimpreună cu satele Gurani, Cociuba Mică, Giulești, Măgura și Moțești, satul **Chișcău** face parte din comuna Pietroasa, care numără peste 3400 de suflete. Fierarii din Chișcău erau cunoscuți în Evul Mediu pentru lăncile și sulitele lor, iar din secolul al XIX-lea, după uneltele agricole. Biserica de lemn „Sf. Gheorghe” din Cociuba Mică, datând din 1715, morile de apă din Gurani și Pietroasa sunt importante monumente de cultură și civilizație, mărturii ale vremilor trecute. În casele oamenilor se mai pot găsi și astăzi țesături de casă, sumane, cojoace, scaune cu spătare cioplite și alte piese de artă populară, iar dansurile populare și teatrul nescris se mai practică încă la **Chișcău**.

Căi de acces: E 79, DN76 (Oradea – Deva) și DJ 763

COLECȚIA PARTICULARĂ AUREL FLUTUR

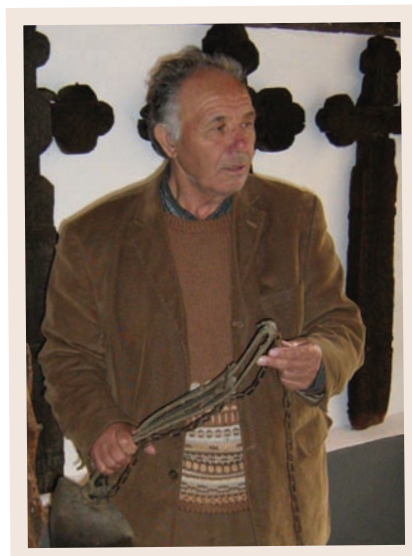
Când am intrat în Chișcău, am întrebat unde este muzeul lui Flutur. „A Domnocolui ? Un pic mai 'nainte...” și ni s-a explicat că este singurul muzeu de acolo.

Aurel și **Lucreția** (Cheița) **Flutur** sunt născuți amândoi în Chișcău (el în 1940, ea în 1946). Sunt copii de țărani gospodari dintr-un sat specific zonei, unde oamenii erau tradițional ocupați cu lemnăritul, cărăușia și muncile sezoniere (adeseori departe de casă). Aurel a fost crescut de o mătușă și de soțul ei, care i-au fost ca niște părinți buni. După șapte clase, începe să lucreze. La terminarea armatei, face o școală de șoferi și, de atunci, a condus camioane și unicul taxi din orașul Ștei. O vreme, în tinerețe, a lucrat cu o expediție geologică. Împreună cu Cheița, cu care s-a căsătorit la 21 de ani, a locuit la Ștei și apoi la Chișcău, unde și-a păstrat tot timpul locuința de bază și obiectele pe care începuse să le colecționeze de timpuriu. Din cauza pasiunii sale, Aurel era cât pe ce să rămână fără nevastă: „Ori cu vechiturile, ori cu mine!” , a tranșat Cheița într-o clipă de exasperare. Dar s-a îmbolnăvit și ea definitiv de adunat lucruri de preț. Acum sunt pensionari. Inteligenți și creativi, sunt, în pofida vârstei, activi și au multe planuri de viitor. Au trei copii, doi băieți și o fată. Fiul cel mic, Horea, a moștenit pasiunea de colecționar.

În poarta casei lor, te întâmpină o tăbliță pe care stă scris: **Muzeul de etnografie „Horea și Aurel Flutur”**.

Începând din 1974, **Aurel Flutur** a avut timp de câțiva ani o expoziție permanentă la căminul cultural din Ștei. Revenit în Chișcău după 1981, el își organizează aici un muzeu, pentru care cumpără din sat o casă și construiește niște șoproane uriașe, adevărate hale. Are acum o colecție de peste 2500 de piese, pe care le arată cu mândrie oricui. Ușile sunt totdeauna deschise, nu există paznic sau ghid, nici bilet de intrare. „Cei de pe la noi nu fură. Câte un turist mai ia câte ceva, dar poarta rămâne deschisă, că hoții sunt puțini, iar vizitatorii buni, mulți.” Când este acasă, **Aurel Flutur** explică cu plăcere istoricul și rostul fiecărei piese. Intri, te uiți și, dacă vrei, scrii o vorbă-două într-un registru așezat pe o masă de altar, din piatră, datând din 1807.

La **Aurel Flutur**, curiozitatea și pasiunea de colecționar sunt înnăscute. Este semnificativ faptul că primul obiect al colecției este un ghiozdan din lemn – cel pe care i l-a făcut, din scândură, tatăl său. De foarte tânăr adună întruna obiecte vechi, care i se par interesante. „Tot ce este vechi adun – că-i etnografie, că-i istorie, că-i nu știu ce... Și, apoi, acasă, am vreme să văd ce-s.” Este un autodidact care a învățat toată viața, uneori ajutat de profesori sau muzeografi de la Muzeul din Beiuș sau de la cel al Țării Crișurilor, din Oradea, impresionați de râvna sa de colecționar, dar și din vizitele lui la muzee din

lași, Cluj, Constanța sau București. Îl interesează orice, de la obiecte preistorice până la cele apropiate zilelor noastre. Piese sunt achiziționate fie cu bani (majoritatea), fie prin servicii oferite proprietarului. Și ca să aibă unde le ține pe toate, a cumpărat o casă special în acest scop.

În primii ani de când și-au făcut colecție, soții Flutur erau arătați cu degetul de consăteni. „La început, eram de râsul satului. Zăceau oamenii pân sat: Vai de mine, aista-i om bolând! O bolunzât Domnocu’. Amu bolunzește și muierea și pruncii.” (Lucreția Flutur). Cu timpul, odată cu dezvoltarea muzeului, tot mai apreciat de vizitatorii veniți de departe, oamenii satului și-au schimbat atitudinea. Acum sunt mândri de muzeul din localitatea lor.

„Amu nu mai trebuie să umblăm [după piese – n.n.]; numa’ să avem bani. Vin oamenii și ne întreabă. Da’ nu dă nimeni gratis nimica. Acum suntem cunoscuți în toată depresiunea asta a Beiușului și chiar în județ. Nu-mi pare rău că mi-am petrecut viața adunând. Acu’ i-o bucurie.” (Lucreția Flutur)

Mulți locuitori din Chișcău ne povestesc despre muzeul lui Flutur:

„O muncit omu’, o muncit enorm de mult. E o mândrie pentru sat.” (Gabor Augustin, 53 de ani).

„Am o părere bună, da’ am și lucrat la el; eu am făcut șoproanele ălea mari [unde este adăpostită o parte din colecție – n.n.]... Da’ mi-o plătit. Mere oamenii care vré să vadă colecția. O avut o plăcere mare, că, dacă n-avea plăcere, nu le aduna.” (Manea Traian, 74 de ani).

Cele mai multe piese stau în vânt și frig, unele sunt umflate de umezeală.

„De multe ori ne-or promis mulți că or să ne dea bani. Da’ nu te ajută nimeni.” (Lucreția Flutur)

„Și trebuie să stau până mă adun, până pot face io banii. Vă spun că nu mai pot, să știți. Nu mai rezist material!” (Aurel Flutur)

Cu cele aproximativ 2500 obiecte ale sale, muzeul lui **Aurel Flutur** depășește statutul de simplă colecție. Cu toate acestea, proprietarul cunoaște fiecare obiect în parte și-i poate povesti „istoria”: „Păi, în locul unde mergeam, stăteam de vorbă cu omul la care găseam obiectul. Și îmi plăcea să-l întreb, tot așa îl săcâiam”. Mai mult empiric, obiectele au fost grupate, într-o oarecare măsură, pe categorii.

Expunerea începe chiar din stradă unde, de o parte și de alta a ei, sunt obiecte mari, industriale. Piesa de rezistență este o locomobilă (în perfectă stare de funcționare) făcută la Budapesta, în 1907. Alături de ea, sunt două cositoare trase de cai, aduse din Elveția. De cealaltă parte a drumului, sub un șopron, sunt adăpostite numeroase mașini și instalații tehnice, de la batoze și tractoare până la o tulumă de pompieri.

În curte, de jur-împrejur, sunt dispuse mai multe categorii de obiecte, începând cu ceramica: o roată de olar de la Săliște de Vașcău, farfurii ungurești din secolul al XIX-lea, sau din centrele renumite din zonă: Cărpinet, Criștior, Lehecenii, Săliște de Vașcău, Valea Neagră și Lelești. Există și ceramică actuală, de la Lehecenii, adusă spre vânzare la public.

Urmează sectorul „luminat”, cu numeroase exemplare de opaițe, lămpi cu seu ori cu petrol. Interesantă este o lampă sovietică, din 1952, prevăzută cu aripioare din aluminiu care, încălzindu-se, produc un curent electric de 9 V, suficient pentru a face să funcționeze un aparat de radio.

Meșteșugurile sunt reprezentate și ele: pielărit, opincărit, cizmărie, șindrilit, dogărit, rotărit, minerit și fierărit. Zeci de piese, expuse în formule simple, dar ingenioase.

Din curte, pe o scară exterioară, se ajunge la etajul unei construcții din lemn, împărțită în cinci camere mici. Prima este dedicată străbunicului Lucreției Flutur, „*unul din ultimii haiduci [mort în 1913 – n.n.] care au fost în Munții Bihorului, pe nume Gabor Ioan; bătrânii îi spuneau Oneață.*” Sunt câteva piese de mobilier care i-au aparținut acestuia, hârtii, acte. Într-un credenț, **Aurel Flutur** a descoperit (într-un spațiu secret) scrisorile din închisoare ale lui Gabor către soția lui, care-l trădase autorităților.

Încăperea următoare este reconstituirea unei săli de clasă. Aici se află și ghiozdanul din lemn, făcut de tatăl lui Flutur, primul obiect colecționat de acesta. Urmează o bucătărie, cu un podișor din 1811, o covată, un tic (putinei) și alte ustensile. Sala următoare este dedicată țesăturilor, expuse pe perete. Se mai găsesc, aici, de asemenea, furci de tors, vâtelnițe, melițe, piepteni pentru cânepă, un mângălău de netezit pânza, sucale. Ultima încăpere reconstituie cât mai fidel un interior țăranesc din zonă.

După sălile de la etaj, traseul obișnuit al vizitatorului continuă printr-un gang (în care este plasat, sugestiv, sectorul „moarte”, reprezentat prin numeroase cruci de mormânt, cenotafe, clopote și alte piese de aceeași factură). Gangul unește curtea cu hala mare a muzeului. Această hală este betonată, cu pereți din cărămidă, acoperiș din tablă și luminoare de sticlă. Având o suprafață de aproximativ 200 de metri pătrați, „sala” adăpostește cea mai mare parte a pieselor de muzeu. „*M-am profilat aicea pe transport, pentru că sunt obiecte mari și le-am scos într-un loc unde se pot vedea, că este deschis.*”

Printre numeroasele obiecte de aici poți remarca, într-o devălmășie cuminte, cufere ale șvabilor veniți în zona Aradului, un cărucior de poștaș, două căruțe țigănești pictate, viu colorate, din Banat („*făcute de un neamț, dar la comanda țiganului*”), șei din lemn, clopote și tălângi de toate formele și mărimile, sânni, care (de deal și de șes), căruțuri pentru dus sacii la moară, un cuptor de pâine mobil (prevăzut cu roți), juguri ornamentate din belșug cu creștături.

Pe alt rând al halei imense sunt obiecte eterogene, de la numeroase drapele (românesc, american, german, spaniol, francez, portughez, italian, spaniol și... vietnamez) până la diverse obiecte aduse din Spania de către fiii colecționarului, care lucrează acolo. De asemenea, numeroase icoane pe sticlă, din partea Huedinului, „*adunate de prin poduri, cămări. Chiar și din grajduri am adus câteva.*”

Mai sunt expuse diverse modele de telefoane vechi și mașini de scris, mașini de calculat, o mașină de cusut făcută din lemn de către un țăran, o bicicletă veche germană, dar și un valoros dispozitiv pentru făcut „focul viu” la stână. Urmează (într-o selecție absolut aleatorie): teascuri, un alambic de țuică, o piuă la două mâini, un aparat de semănat trifoiul, o cursă de șobolani, pluguri, rărițe, rășnițe de diverse tipuri, hambare de 300 - 400 l sau coșuri de adunat bureți, știubeie primitive, din nuiete lipite cu lut, leasă de uscat și afumat prune, unelte de lucru la pădure, o grapă, din nou ustensile de bucătărie, unelte de grădinărit, o șaretă de poștaș, o pompă de stins incendii și lista poate continua. În exteriorul halei, spre bucuria (și surpriza) vizitatorilor, două limuzine de lux americane, un Lincoln și un Cadillac, în stare de funcționare!

Ultima mare achiziție a lui **Aurel Flutur** este o șură de lângă Beiuș, în care stau împreună un car, o căruță, jugul de boi, o grapă, stupi de nuiete, o sanie pentru cai, butoaie pentru borhotul de prune, o leasă pentru uscat nuci.

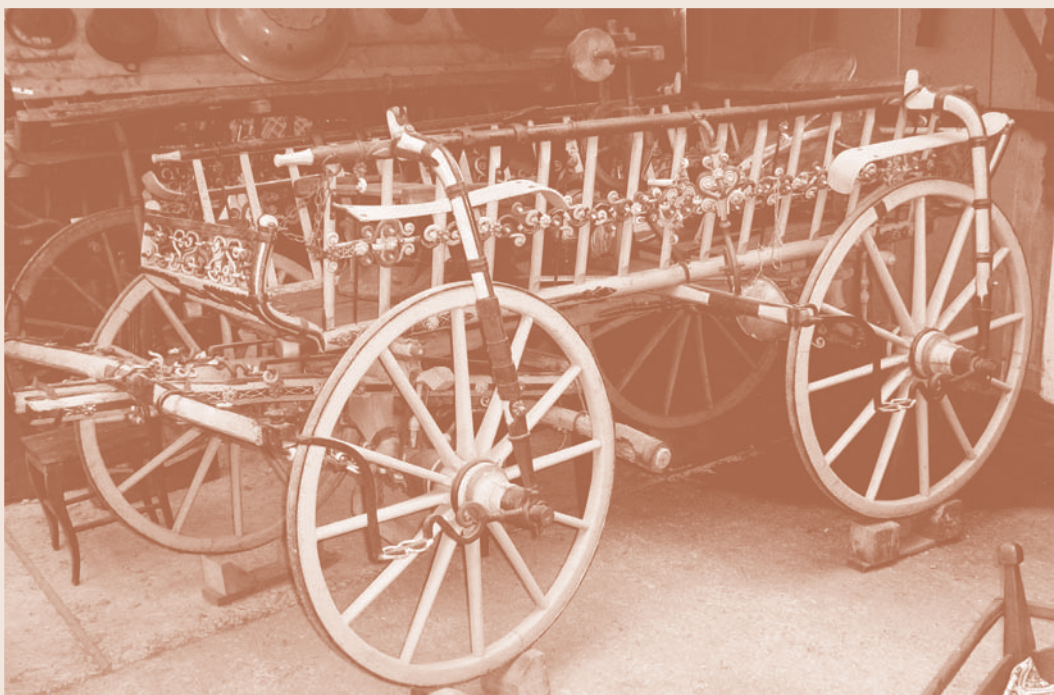
Aurel Flutur are patima colecționării. A achiziționat extrem de numeroase obiecte, fără să stea prea mult pe gânduri. S-a adunat o cantitate enormă de piese care, din cauza lipsei de spațiu de expunere sau de depozitare, sunt îngrămădite peste tot, într-o alăturare halucinantă, în care legăturile sunt poate greu de făcut. „Am adunat și ce o fost etnografie, și ce o fost din istorie – spune Flutur. Indiferent ce o fost, pentru că am fost mult în teren. Și am fost cu etnografi, am fost cu istorici și am văzut ce se întâmpla. Eu nu cocoloșesc, nici nu adaug. Am văzut că, de multe ori, istoricul o dat deoparte obiectul de etnografie că, zice, lasă că vin ceilalți [etnografii – n.n.] și le iau ei.” Chiar și în timpul vizitei noastre, Aurel Flutur a achiziționat un podișor din sat, fără să-și pună problema dacă mai are un locușor în care să-l așeze.

Excedentul de obiecte duce la prezența a numeroase dubluri, iar patima pentru obiectul vechi la colectarea unor piese uneori total lipsite de valoare. O soluție ar putea fi schimbul cu alți colecționari sau vânzarea unor piese către muzeele interesate. **Aurel Flutur** a stabilit relații foarte bune cu Muzeul Țării Crișurilor din Oradea. Specialiștii de acolo l-au ajutat cu fișarea unui număr relativ mic de obiecte, dar colecționarul nu este capabil să continue singur demersul. El spune că mai mult de jumătate din obiecte au fost achiziționate de diverse muzee: cel deja menționat, din Oradea, dar și Muzeul Satului din București, Muzeul Agriculturii din Slobozia, cu al cărui director, Răzvan Ciucă, are o relație specială. Din păcate, uneori Flutur s-a văzut obligat să cedeze multe obiecte de valoare la niște prețuri modice, impuse, și nu a putut să refuze, mai ales că cei care i le cereau se prevalau de relațiile întărite de numeroase hârtii de la minister...

Aurel Flutur este conștient de lipsurile muzeului său (care-i umbresc doar în mică măsură valoarea) și, de aceea, intenționează să obțină o finanțare din partea Uniunii Europene, pentru a-și putea renova și mări spațiul (în special cel de depozitare) și pentru a angaja măcar o supraveghetoare și un paznic. Fiindcă acum are toate condițiile, ar dori să transforme casa veche, părintească într-o pensiune pentru turiști, numeroși în satul în care se găsește Peștera Urșilor (la doar 300 m de muzeu). Singura dificultate constă în aceea că încă nu știe cum să facă un proiect convingător. În acest sens, i-ar fi de folos să cunoască și alți colecționari, cu care să poată face, în viitor, schimb de obiecte și de experiență.

(text de Vlad Manoliu și Petre Popovăț)

Colecția particulară Keri Gaspar

sat Galoșpetreu, comuna Tarcea, județul Bihor
e-mail: kerigasparc@freemail.hu

Situat într-o zonă de câmpie, în nordul județului Bihor, **Galoșpetreu** este un sat așezat pe terasa estică a Văii Ierului, cu numeroase petece mlăștinoase, departe de șoselele principale (60 km de municipiul Oradea și la 7 km de orașul Valea lui Mihai). Valea Ierului este denumirea dată de maghiari părții de vest a României, situată între râul sătmărean Crasna și râul bihorean Barcău. Numele văii provine de la râul Ier care, acum câteva sute de ani, era cel mai important curs de apă din zona dominată de dealuri, lacuri întinse și mlaștini. Oamenii locului se îndeletniceau acum o sută de ani cu viticultura, împletiturile din stof sau răchită și cu pescuitul. În perioada comunistă, mlaștinile au fost secate, apa lacurilor s-a dispersat prin construirea a numeroase canale, iar terenurile au devenit agricole. Satul **Galoșpetreu**, dimpreună cu satele Tarcea și Adoni, aparține comunei Tarcea, localitate veche, atestată documentar din anul 1163, sub denumirea de Thorsa. În Tarcea trăiesc vreo 2700 de suflete, majoritatea maghiară conviețuind pașnic și în bună înțelegere cu românii și romii de aici.

Căi de acces: E 60, E 671 (Oradea – Valea lui Mihai), DJ 190 A (Valea lui Mihai – Tarcea)

COLECȚIA PARTICULARĂ KÉRI GÁSPÁR

Colecționarul **Kéri Gáspár** este o persoană foarte primitoare, cum rar se întâmplă să întâlnești, și cu înclinație spre conversație, spre mărturisire. S-a bucurat să vadă că cineva de la București a venit să-i cunoască colecția. Deși majoritatea proiectelor sale culturale sunt cu parteneri din Ungaria, și-ar dori nespus o colaborare cu muzeele românești.

Kéri Gáspár s-a născut în 1952 la Galoșpetreu, la 15 km nord de Săcueni (localitate vecină, atestată documentar încă din anul 1291 sub numele de Villa Petri, aflată pe același amplasament cu o primă localitate, mult mai veche, distrusă complet de tătari în 1241). A urmat școala primară în sat, iar liceul la Săcueni. A absolvit facultatea de stomatologie la Târgu-Mureș, după ce dobândise însă destulă experiență lucrând și ca tehnician dentar.

A lucrat la început la Sălacea, comună situată la 6 km est de Galoșpetreu. De câțiva ani, s-a stabilit cu familia la Săcueni. Aici și-a deschis un cabinet stomatologic împreună cu soția, și ea medic stomatolog, originară tot din zonă, mai exact din comuna Marghita. Ambii soți sunt de etnie maghiară, Keri de confesiune protestant, iar soția, romano-catolică. În familia lor, ca și în multe alte familii din zonă, căsătoriile mixte din punct de vedere confesional sunt des întâlnite, copiii fiind botezați diferit, fetele ca mama, iar băieții precum tatăl. Au trei copii, o fată și doi băieți.

Pe lângă activitatea de stomatolog, care îi ocupă destul timp, doctorul Kéri este implicat și în viața politică și socială a Săcueni-ului, fiind consilier local, la început din partea UDMR, iar acum candidând ca independent. Însă marea lui pasiune are puțin de-a face cu medicina și cu politica.

Ideea de a face un muzeu i-a încolțit de mulți ani, de când, tânăr fiind, tot auzea spunându-se că Valea Ierului nu ar avea nimic specific prin care să se remarcă: nici port popular, nici obiceiuri, nici istorie. Cu acest punct de vedere oficial, doctorul **Kéri Gáspár** nu este de acord, experiența sa de viață, propriile sale amintiri determinându-l să dorească să arate contrariul. „Numai așa [cu istoria împreună – n. n.] poți să înțelegi etnografia, asta este foarte legată de unde au pornit. Pentru că eu adun și documente istorice, arheologice. Tot ce se găsește în legătură cu zona aceasta, cu cultura materială sau spirituală, eu le adun. [...] Pentru că ce se întâmplă? De zona asta nu s-a ocupat Muzeul Țării Crișurilor. Nu s-a ocupat. Și, de fapt, asta a fost o idee printre oamenii de aici, mai ales intelectuali, că zona nu are o etnografie specifică. Și atunci am zis că nici Dumnezeu nu se vede și totuși există. Și la noi există etnografie specifică, numai că trebuie căutată și prezentată. [...] Zice că aici nu există port popular specific. Aici nu există, la noi, ceva cu țesătură, cioplitură. Dar cum să nu! O să vedeți ce frumoase sunt! [...] Nu înțeleg, așa au fost educați. Pentru că trebuie să spun că pe timpul comunismului a fost propagat ca această cultură a minorităților să nu fie protejată. Nici istorie nu s-a studiat, istoria minorităților. Asta a fost interzis”.

Copilăria i-a fost marcată de povestea vieții unchiului său din partea mamei, executat în anii '50 de comuniști. De la unchiul său a moștenit primele cărți vechi de istorie, etnografie și religie, pe care le studiază din dorința de a înțelege trecutul locului său natal. Abia mulți ani mai târziu, în 2002, după o lungă perioadă de documentare și achiziție de obiecte, doctorul Kéri reușește să-și vadă visul cu ochii: în casa care a aparținut cândva bunicilor din partea mamei, inaugurează primul „muzeu” particular din zonă.

Intenția lui **Kéri Gáspár** a fost aceea de a reconstitui gospodăria țărănească așa cum a fost ea inițial, la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea: o gospodărie aparținând unei familii mixte de țărani unguri mijlocași. Pentru a reda cât mai fidel gospodăria bunicilor, doctorul Kéri reface cu minuție acoperișul, porțile, pătulul de la intrare și fântâna cu cumpănă. La Sălacea descoperă câteva acareturi vechi (grajd, șură, coteț de porci), pe care le cumpără și le aduce în muzeul său de la Galoșpetreu. *„Idea de unde a pornit? Din Ungaria am primit niște cărți de etnografie, și din Cluj. Și acolo scria că muzeul țărănesc ce înseamnă asta? Înseamnă o gospodărie țărănească completă, cu toate clădirile anexe, la o anumită situație socială și la o anumită epocă. Asta este epoca de început de secol XX. Era bine să fi fost din localitate, dar nu era de vândut”* (Kéri Gáspár). Acareturile sunt demontate cu grijă, pe urmă remontate după schițe și planuri rigurose constituite (în sensul că după schițele doctorului Kéri au fost făcute planuri de execuție de către un arhitect angajat special).

De la bunici, doctorul moștenește doar clădirea - casa cu trei camere, cămară, cerdac larg din lemn și pivnița. Mobilierul și obiectele pe care le putem vedea acum în „muzeu” sunt achiziționate pe parcurs. Casa are o singură intrare. Din cerdac, se pătrunde în bucătărie. În partea dreaptă, gura cuptorului; alături, dulăpioarele de bucătărie ticsite ochi cu vase de ceramică, provenind în marea lor majoritate de la Marghita. Pe pereți sunt atent aranjate farfuriile ungurești, iar într-un colț, coafele de apă din lemn de proveniență din Munții Apuseni. Atrage atenția un ștergar din cânepă cusut cu fir roșu, piesă care, așa cum spune doctorul, a avut cândva doar rol decorativ.

Din bucătărie se intră în „camera protestantă” sau „de la drum”, care-l reprezintă, în discursul muzeografic imaginat de **Kéri Gáspár**, pe bunicul lui, de confesiune protestant. Aici sunt expuse piesele de mobilier cele mai de preț din colecție (masă, pat, lăzi de zestre). Mobilierul de influență orășenească, tot, l-a cumpărat doctorul de la o singură familie. Pe masa de la geam se odihnește Biblia, alături de câteva obiecte de cult, iar pe unul dintre pereți tronează tabloul bunicilor. Un extras din Biblie, scris pe carton și agățat pe perete, nu poate trece neobservat. Într-un dulăpior, pe același perete, stă cuminte, la vedere, ca odinioară, o cunună de mireasă.

Într-o fotografie pe metal, una dintre cele mai vechi, abia de se zăresc niște chipuri. Deslușim, cu ajutorul unei copii după această fotografie, doi țărani unguri îmbrăcați tradițional. Fotografia este pentru doctorul Kéri cea mai veche imagine a portului specific Văii Ierului, idee confirmată și de cele câteva piese adunate într-o ladă de zestre, aflată tot la vedere, în „camera protestantă”.

„Camera catolică”, dedicată bunicii colecționarului, de confesiune catolică, se află în cealaltă extremitate a casei, în partea dreaptă, cum intri din bucătărie. La intrare, te întâmpină icoanele cu Fecioara și Pruncul. Acest colț al casei se vrea o reconstituire a spațiului familial. Cele două paturi funcționale sunt simplu aranjate, fără pernele mari, dantelate, pe care le-am admirat în „camera protestantă”. În jurul plitei și al cuptorului mare, pântecos, vărut sobru în alb, sunt așezate obiecte mici, utilizate la bucătărie, precum și câteva jucării, forme miniaturale ale obiectelor mari. Poți observa cum un anume tip de șezlong, lucrat în papură, este în expunerea doctorului Kéri de mărimi diferite: mare - pentru a servi unui adult, altul mic – pentru un copil, și în miniatură, pe post de jucărie. Remarcabile sunt cele câteva obiecte ingenioase, tehnic vorbind, semănate pe ici, pe colo: un fier de ondulat părul, instrumente pentru călcat cânepa, un briceag cu „secret” de deschidere pentru protecția copiilor.

În cămară, în pivniță, în șură, în grajd, sunt, de asemenea, prezente obiecte care nu lipseau odinioară din nicio gospodărie țărănească: măsurile de cereale, teascul pentru stors strugurii, recipiente pentru vin, plugul. În șură, își găsesc loc luntrea și plasa pentru pește.

Valea Ierului a fost, până în anii '60, când au avut loc lucrări de desecare, „patria pescarilor”, povestește doctorul Kéri. Valea era o zonă cu un ecosistem aparte, care întrecea în frumusețe, dacă e să-i credem pe localnici, Delta Dunării. Cei de la primărie, precum și o parte a locuitorilor comunei, doresc să refacă măcar parțial acest ecosistem, numai că, din păcate, acest proiect de reamenajare „este deocamdată doar o teorie”.

În speranța unei refaceri cât mai exacte a peisajului din zonă, nu numai natural, dar și arhitectural, **Kéri Gáspár** ridică din temelii, după modele vechi, o casă țărănească în localitatea Sălacea. A ales ca loc de construcție un teren situat în preajma pivnițelor din zonă. Săpate adânc în pământul deluros, ajungând uneori la peste 40 m lungime, aceste pivnițe sunt rămășițe ale unui mod arhaic de locuire care ar putea să devină, în opinia doctorului, un punct de atracție turistică. Căci, deși deocamdată fără prea mare „notorietate” în circuitul turistic, regiunea ar putea deveni atractivă prin valorificarea elementelor sale specifice.

Istoria, etnografia, dar și peisajul și elementele naturale ale locului sunt atent radiografiate, interogate de către spiritul treaz al doctorului Kéri. Cunoaște atât de bine fiecare colț de lume între Săcuieni, Galoșpetreu și Sălacea încât este dispus cu orice prilej să vorbească cu pasiune despre peisajul atât de familiar, cel de ieri și cel de astăzi.

Prin multitudinea preocupărilor sale, doctorul Kéri este departe de a fi un simplu colecționar de obiecte țărănești. Este interesat deopotrivă de preservarea tehnicilor vechi de construcție, a arhitecturii zonei, a monumentelor și obiectelor care, împreună, au menirea să redea coerența zonei sale de proveniență. Cu toate că la Galoșpetreu **Kéri Gáspár** reface explicit o gospodărie maghiară mixtă de sfârșit de secol al XIX-lea, expunând riguros numai obiectele adecvate acestui scop, majoritatea de factură țărănească, colecția sa este cu mult mai vastă. Obiecte etnografice, numismatică, cărți vechi, documente de arhivă așteaptă încă să fie expuse. Un cadru potrivit pentru expunerea tuturor acestor obiecte ar putea fi chiar muzeul orășenesc de la Săcuieni, aflat în acest moment în lucrări de reamenajare. De altfel, nu ar fi pentru prima dată când doctorul ar expune aici. Au mai fost și alte momente, ample acțiuni culturale de revitalizare a zonei, la care doctorul Kéri a prezentat obiecte din colecția sa.

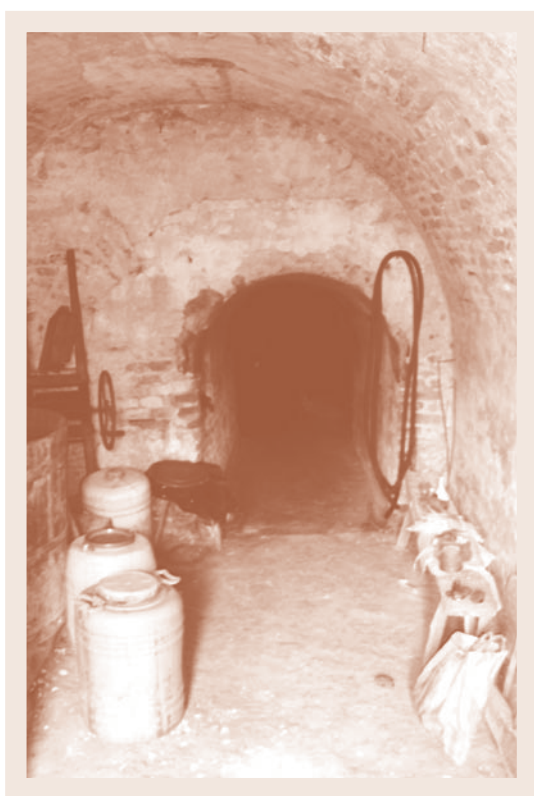
Mulți dintre consătenii săi își dau seama că miza jocului în care s-a angajat doctorul Kéri este importantă pentru viitorul întregii comunități. Kovacs Ludovic, patronul pensiunii „Lilla” din Săcuieni, îl cunoaște pe doctorul Kéri de mulți ani, iar soția sa, învățătoare în localitate din 1982, vizitează des muzeul împreună cu elevii săi: „Măcar o dată îi duce pe copii, nu se poate...” Intenționează să facă niște pliante din care turiștii să poată afla simultan de muzeul doctorului Kéri și de posibilitățile de cazare, inclusiv la propria-i pensiune. Cât privește viitoarea dezvoltare turistică a zonei, pentru asta ar mai fi multe de făcut: o șosea, drumuri cât mai bune și „să avem muzee cât mai multe”.

Muzeul doctorul Kéri „este frumos, este necesar, pentru că s-ar pierde acele obiecte care sunt strânse. Poate numai ar mai trebui dezvoltat și să aibă mai mulți bani. El face totul singur, fără niciun ajutor, doar atât că asta e misiunea dânsului și face cu pasiune. Dacă vine cineva aici, sigur vizitează muzeul; eu degeaba îl duc pe câmp, acolo nu vede nimic.” (Bordaș Carol, primarul comunei Tarcea de patru ani, născut la Galoșpetreu în 1949).

Kéri Gáspár nu este un strângător de obiecte fără noimă. Prin recursul la cultura materială, el reface trecutul colectiv al zonei din care provine cu aceeași minuție cu care îi proiectează viitorul. Reconstituirea este rodul unei fericite îmbinări a amintirilor personale și a unei cunoașteri prin îndelungă documentare. Imaginea lumii copilăriei sale, povestirile bunicilor sunt completate cu date culese din cărțile de etnografie și istorie. De altfel, pentru înțelegerea trecutului, deopotrivă personal și colectiv, din care-și trage seva și specificul zona, etnografia și istoria sunt domenii inseparabile, în opinia sa. **Kéri Gáspár** face mai mult decât să reconstituie o istorie de familie redată sub aspectul său material. El este, tocmai în virtutea acestei reconstituiri, un „militant” pentru identitatea locală, un căutător de sens pentru sine și semenii săi. Muzeul și-l dorește a fi „o experiență, o pildă și un indicator”. Căci „trebuie să rămână ceva de ieri pentru cei de azi și cei ce vor veni. Ar fi păcat să se piardă aceste valori, am fi mult mai săraci fără această cultură materială, mărturia fidelă a ceea ce a fost acum o sută de ani...”

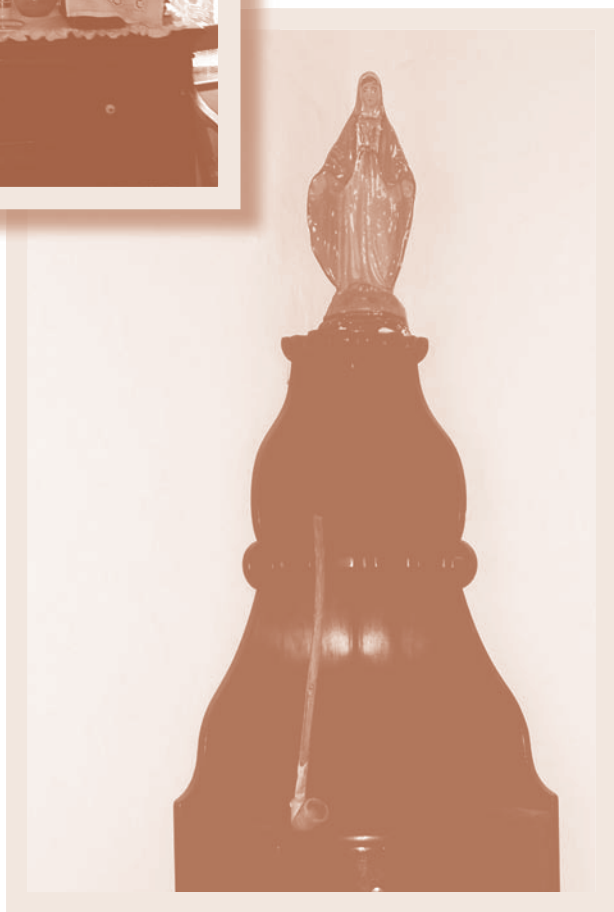
(text de Rodica Marinescu și Maria Mateoniu)

**Colecția particulară Maria și Nicolae
Pipaș**

sat Tisa, comuna Bocicoiul Mare, județul
Maramureș
e-mail : pipasm@yahoo.com

Situat în extremitatea nordică a țării, Tisa este o localitate de frontieră, așezată pe malul râului cu același nume ce desparte România de Ucraina, la aproximativ 10 km de Sighetul Marmăției. Cu un relief variat ca morfologie, cu dealuri, podișuri și piemonturi, Tisa este un sat bilingv, în care comunitatea română și cea ucraineană conviețuiesc în bună înțelegere și armonie. Satul Tisa, împreună cu încă trei sate, Bocicoiu Mare, Crăciunești și Lunca la Tisa, aparține comunei Bocicoiu Mare și numără o populație de peste 1300 de suflete. Comuna Bocicoiu Mare a fost atestată documentar în 1442, sub numele de Willa Olachalis Bochko, fiind proprietate a valahului Pancu din Crăciunești. Până la restabilirea graniței cu Ucraina în 1948, Bocicoiu Mare a fost situat de o parte și alta a Tisei, iar Lunca la Tisa a trecut pe teritoriul românesc, schimbându-și denumirea din Luh în Lunca.

Căi de acces: E 60, E 571, DN 18 (Cluj-Napoca – Baia Mare) și DJ 1C (Baia Mare - Sighetu Marmăției)

COLECȚIA PARTICULARĂ MARIA ȘI NICOLAE PIPAȘ

Ajunși în Tisa, căutați casa cu numărul 312. Odată trecuți de poarta acestei case, pătrundeți într-un univers al artei, atât al celei populare, cât și al celei culte. Casa familiei Pipaș impresionează încă de la intrare prin simplitate, culorile vii ale pereților, ale plantelor și gardului viu. La o privire mai atentă descoperi diferite obiecte de colecție semănate discret prin curte: o sculptură în piatră, printre crengile unei magnolii, puțin mai încolo câteva sculpturi în lemn, iar dacă te uiți spre grădină, vezi două fresce, de un albastru electric, care uimesc privirile. Gazdele te întâmpină cu o voce caldă și-ți arată fiecare obiect în parte, dezvăluind la tot pasul altele și altele, acoperite de vălul anilor și încărcate cu o istorie bogată.

În curte se află un umbrar. Acolo, pe timpul verii, **Nicolae Pipaș** își primește musafirii, vizitatorii de ocazie, dar și colecționarii sau diverse persoane cu care colaborează la dezvoltarea colecției. Înconjurat de piese de port, ceramică și lăzi de zestre țărănești, aranjate pe pereți și pe diferite suporturi, **Nicolae Pipaș** schimbă impresii despre modul de aranjare a pieselor, face schimburi de obiecte sau fixează prețuri pentru achiziționarea de noutăți. „De obicei, când e cald afară, frumos, aicea ne bem cafeleuța, stăm de vorbă cu vizitatori, dacă ne vin”. Din când în când mai apare câte un localnic cu câteva lucruri vechi, culese de prin casă cu gândul de a le vinde.

Atunci când vorbesc despre ei și își povestesc viața, soții **Maria și Nicolae Pipaș** sunt reținuți și modești: „Amândoi suntem fii de țărani. Soția provine dintr-o familie de țărani mai înșăriți, ai mei erau mai modești, dar tatăl meu era un om foarte cult [...] No, și fiind primar, se învârtea în cercurile notarului, a secretarului, șefului de post... fiind cantor la biserică, a preotului... În schimb, socrul se ocupa mai mult de gospodărie. Aici mama se ocupa de gospodărie, tata nu prea tare îl interesa, el venea acasă de la primărie și citea ziarul”. **Nicolae Pipaș** a fost învățător. „Aproape tot timpul eram director de școală”. A făcut școala de notari, meserie pe care a practicat-o până în 1949. Apoi s-a căsătorit cu soția și s-a lăsat de primărie, de notariat: „M-am făcut dascăl și m-o făcut ăștia imediat, Inspectoratul, m-o făcut director”. A predat istoria, educația fizică și desenul. Amintindu-și de acele vremuri, suspină și, cu un zâmbet, ne împărtășește: „istoria a fost o mare plăcere a mea”. A predat până în 1969, când iese la pensie pe caz de boală.

Între timp, în urmă cu patru decenii, cei doi soți descoperă țesutul și vopsitul vegetal al lânii. Deși **Maria Pipaș** cunoștea tehnica țesutului încă din copilărie, lucrând la un atelier de țesătorie cu cânepă, în și bumbac, redescoperirea culorilor vegetale i-a împins pe soții Pipaș să redefinească covorul maramureșean. Cromatica, elementele decorative, proporția culorilor și dimensiunile acestuia au fost regândite în așa fel, încât să reprezinte sfârșitul secolului al XX-lea. Cu covoarele țesute de ei au participat la numeroase expoziții

în țară, prima fiind în 1971. Acum nu mai Țes decât rar și doar covorașe. **Nicolae Pipaș** nu mai are răbdarea necesară să prepare culorile vegetale, nici să facă ciucurii la covoare, iar soția sa e mai tot timpul ocupată cu vizitatorii și gospodăria.

Amândoi sunt rafinați cunoscători ai obiectelor colecționate și totodată foarte documentați și buni povestitori ai istoriei, stilului sau compoziției acestor obiecte. Pasiunea lor de o viață nu se rezumă doar la a strânge obiecte. Provocarea pentru ei este să aducă „frumosul” în casa lor, drept pentru care sunt mereu în căutarea acelor opere de artă cultă și populară sau obiecte etnografice care dau seama nu numai despre istoricitatea obiectului, ci vorbesc și despre creativitatea artistului, despre stilul propriu fiecăruia: „Mie ce nu mi-o plăcut de la bun început nu am luat, pentru că e foarte greu să Ții un chiriaș de care nu Ții place, în casă; așa e o lucrare de care nu Ții place. Ce nu-mi place nu-mi trebuie [...] Noi am fost robii frumosului”.

După orele petrecute în casa familiei Pipaș, mulți vizitatori îi întreabă: „De unde știți toate astea?” Răspunsul vine foarte firesc de la **Nicolae Pipaș**: „Am mai citit... și am stat de vorbă cu bătrânii. Asta a fost slăbiciunea mea, să găsesc bătrâni și să-mi povestească”. În aproape fiecare cameră sunt teancuri de cărți despre arta populară din întreaga lume, cărți despre artiști sau stiluri artistice, dar și foarte multă istorie. Rafturi întregi. „Soția are teribil de multe cărți în legătură cu dantelele”.

Casa soților Pipaș, care arată ca un muzeu locuit, este, în fond, o sumă de colecții, la fel de prețuite și îngrijite, dar care se distribuie între cei doi din punct de vedere afectiv. Cei care le calcă pragul se bucură de valoarea estetică a obiectelor colecționate și, în plus, beneficiază de ghidajul competent și de erudiția gazdelor. „Noi le arătăm, le vorbim... de exemplu, la pictură despre pictori, le facem o scurtă biografie, așa, apoi le explicăm la arta populară, de exemplu, icoanele pe sticlă, de ce s-au făcut, de cine s-au făcut și care e valoarea lor artistică, apoi, de exemplu, în curte sunt o mulțime de lucruri de lemn și acolo iarăși le explicăm”.

Colecționarea obiectelor a fost pentru **Nicolae Pipaș** o pasiune încă de când era copil. „De la vârsta de 10 ani am început: timbre, ilustrații, cartofilie, apoi monede, carte veche, documente vechi...”. Au urmat icoanele, pe care la început soția nu le prea îndrăgea: „Eu eram mai receptiv la icoane, de mult aș fi adunat, dar soției nui-o plăcut”. Pentru **Maria Pipaș**, dantela, porțelanurile, pictura și grafica sunt colecțiile de suflet, despre care ar putea să vorbească ore în șir. Lui **Nicolae** îi sunt dragi piesele de ceramică și colecția filatelică: „Mi-o plăcut mult ceramica.... și, Doamne, mult am mai cutreierat satele maramureșene pentru a aduna ceramică! Filatelia e o mare plăcere. Televizorul mă plictisește, trec mai repede la timbre”. Porțelanuri a început să adune mișcat de slăbiciunea și dragostea pe care soția lui a prins-o pentru acestea. „Soția s-a îndrăgostit de porțelan, apoi m-am îndrăgostit și eu de porțelan. [...] are tratate despre toate porțelanurile din lume”.

Între atâtea piese de valoare și pasiuni, este greu să nu te gândești la cum se înțeleg cei doi soți atunci când trebuie să achiziționeze un obiect, cum le aranjează amândoi în casa în care locuiesc zi de zi și pe ce criterii anume. Aproape întotdeauna se sfătuiesc, chiar dacă există dispute estetice și... asupra „discursului muzeal”: „[...] ne și ciondănim pe chestia asta, că el are o părere și eu altă părere, și întotdeauna caut să evit marea aglomerație de obiecte, mai bine să stea prin dulapuri, că acestea zăpăcesc capul omului, nu te mai poți concentra așa cum trebuie asupra unei valori artistice”.

Majoritatea obiectelor din numeroasele colecții sunt expuse în cele șase camere ale locuinței, la care se adaugă o mansardă ce ține de un corp separat al casei și un șopron de vară amenajat cu obiecte țărănești tradiționale. Una dintre cele mai importante categorii de piese, atât ca număr, cât și în ordinea importanței pe care i-o atribuie colecționarii, este cea a cărților. Tolstoi, Eminescu, Creangă, Alecsandri, opera completă în 24 de volume a lui Sadoveanu, o mulțime de cărți de istorie și artă. Cele mai râvnite de **Nicolae Pipaș** au fost cărțile de istorie: „Istoria Transilvaniei, apoi călători, apoi în limba maghiară, istoria Europei, tot în limba maghiară geografia tuturor continentelor [...], primul dicționar al limbii române, apoi Letopisețul Țării Moldovei, cronicile lui Șincai, multe titluri...”. O parte din cărți au fost primite de la un preot care avea o bibliotecă în sat. Pe altele, în special pe cele rare, le-a cumpărat de la un profesor din București și de la anticariate.

Ceramica se află în bucătărie și câteva dintre piese, ce țin de ceramica de Săcel, sunt expuse în șopronul din curte. Ceea ce dă valoare, după spusele **Mariei Pipaș**, ceramicii de Săcel este faptul că „nu a fost nici smălțuită și luciul s-a obținut prin frecare la roată, iar conținutul ei bogat în grăsimi face ca ceramica să fie foarte trainică.” În bucătărie se pot vedea aproximativ 60 de farfurii de Holohazo, alături de ceramică austriacă din perioada primului război mondial. Una dintre piese, o farfurie cu chipul regelui Carol al II-lea, a fost achiziționată de la o țărăncă ce o ținea pe perete, la vedere. Femeia le-a povestit soților Pipaș că în timpul ocupației maghiare a fost dusă de două ori la postul de jandarmi pentru deținerea acestei farfurii. Tot în bucătărie sunt expuse vasele de aramă, cu o vechime de peste 250 de ani, pe care le posedau numai boierii și familiile din înalta societate.

Într-una din camerele de zi se află, bine ascunsă și protejată în spatele unei vitrine, colecția de porțelanuri: servicii de ceai și de cafea de tip Alt-Wien, Hohenberg, Meissen, Herend-Hung. Nu poți să nu admiri faianța veche de Jolnai Pecs Hungaria, ornamentată în stil persan, cu aur și email, sau serviciul de ceai franțuzesc de Sarreguirremines și serviciile orientale, originare din Japonia și China.

Una dintre colecțiile cele mai frumoase și mai bine reprezentate în „muzeul” familiei Pipaș este cea de dantelă și broderie veche, cu piese datând încă din secolul al XVIII-lea. Sunt peste 2000 de piese, întregi, fragmente sau eșantioane, în diferite stiluri, tehnici și materiale. Se remarcă piesele de îmbrăcăminte - rochii, bluze speciale de pieptănat, eșarfe, șorțuri, lenjerie intimă. Toate sunt din dantelă fină, veritabilă sau combinate cu pânză fină și batist cu *entredeuri*. Piesele fac parte din tipurile Torchon, de Bruxelles, Bruges, Binche, Ducese de Chardinal, Cluny, Point-Coupe, Tenerife, Frivolite și Venise.

Colecția de broderie conține broderie franceză datând din 1732, broderie mahomedano-islamică pe pânză de in cu fir metalic aurit și argintat, la care se adaugă broderii Richelieux, Madeira, Toledo, Punto-Tirato și Togliato. Majoritatea pieselor de broderie și dantelă sunt procurate prin schimb cu alți colecționari sau cumpărate de la diverși colecționari și de la atelierele de broderie din Sighet.

Colecția de gravuri aflată în mansardă este și ea impresionantă. Piesa de rezistență a acestei colecții este suita celor 17 gravuri executate de renumitul artist Marcel Chirnoagă, o reprezentare a momentelor și a personajelor din Apocalipsă. Cele 17 tablouri sunt expuse pe pereți, fixate în rame delicate de lemn. Tot aici sunt adăpostite desene și gravuri de Nicolae Apostol, Ștefan Dumitrescu, Octav Grigorescu, Vasile Kazar sau Corneliu Baba. Această colecție s-a înfiripat din obiecte descoperite, achiziționate sau obținute în urma unor schimburi de la diverși artiști. Schimbul cu artiștii de prin țară a început în anul 1971, când soții Pipaș au organizat prima expoziție la Casa de Cultură din Baia Mare, cu covoare țesute în culori vegetale. Maestrul Vida Gheza, cum le place

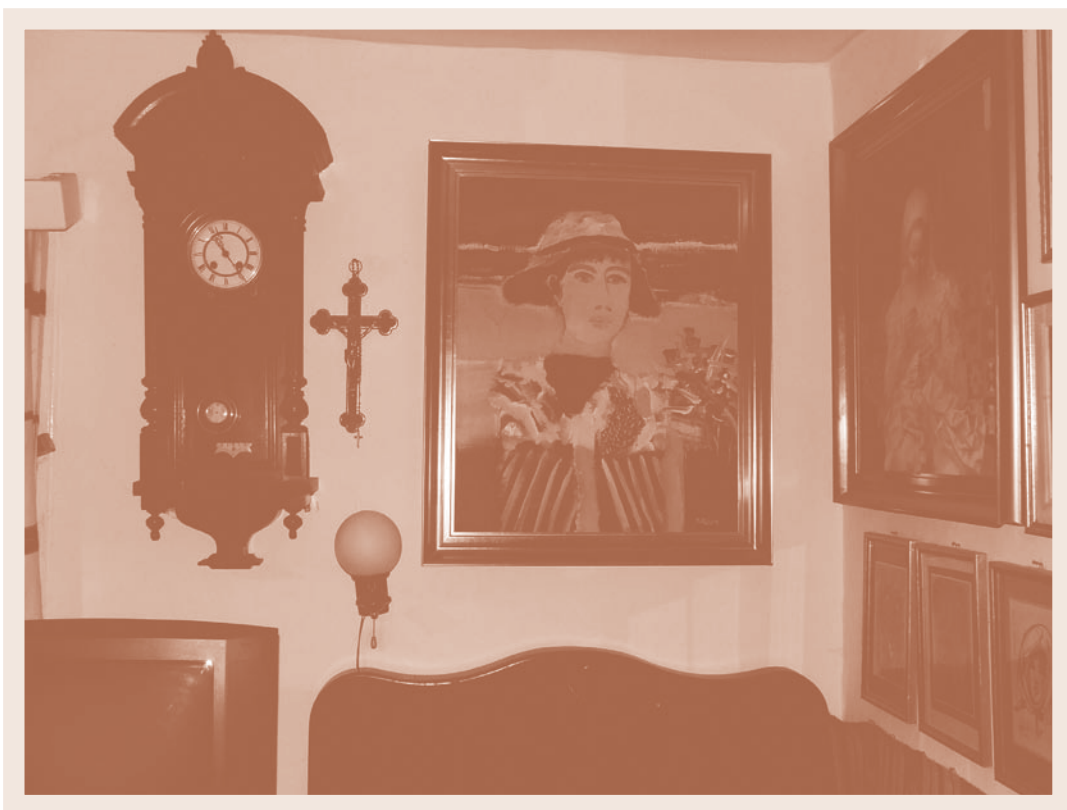
soților Pipaș să-l numească, a vizitat expoziția și le-a propus să facă trocuri cu artiștii plastici „iubitori de artă populară”. Primul artist cu care au luat legătura a fost Corneliu Baba, în 1972, la intervenția doamnei Baba. Soții Pipaș i-au arătat covoarele. „Maestrul a întrebat: «Cât costă un covor?» Noi am răspuns că știm că lucrările dânsului sunt foarte prețioase, de aceea vă alegeți câte vreți, numa’ să ne dați o lucrare. Maestrul: «Apoi ne-om socoti așa, artă pentru artă.» A ales un covor cu fond ruginiu, culoarea preferată în picturile sale, și am primit portretul O femeie spaniolă, semnat și cu dedicație”. Acesta a fost începutul unui schimb constant și îndelungat de obiecte, dar și al unei prietenii între meșteșugari și artiști precum Marcel Chirnoagă, de la care soții Pipaș dețin aproximativ 50 de lucrări, Vasile Kazar (25 de lucrări) sau Vasile Pop Negreșteanu.

Dorința cea mai arzătoare a soților **Nicolae și Maria Pipaș** este ca toate lucrurile strânse în atâtea decenii să rămână într-un muzeu în satul natal. „Absolut tot, până la ultima bucată, să se păstreze lucrurile, să nu se disperseze, să nu se împrăștie, pentru că a aduna, a face o colecție nu e lucru ușor [...], pentru a păstra și a arăta generațiilor viitoare cum a trăit poporul înainte”. Cu o oarecare tristețe în glas, dar zâmbitoare ca întotdeauna, Maria Pipaș mărturisește: „Noi aceste obiecte nu le dăm, dar facem testamentul ca după moartea noastră să treacă...”, iar soțul ei o completează: „Noi tare am vrea să rămână un muzeu aicea... mi-ar place tare...”.

De-a lungul anilor, mai multe muzee au încercat să îi convingă să renunțe la unele piese, să le doneze sau să le vândă. Pragul le-a fost trecut de nenumărate ori de oameni care doreau să cumpere piese de valoare, fie pentru a le revinde, fie pentru propria lor plăcere. În timpul regimului comunist, atunci când a apărut Legea Patrimoniului, soții Pipaș au tras o spaimă groaznică, „că legea era făcută în așa fel, încât ți le putea oricând lua: nu ai condiții de securitate, nu ai condiții de păstrare... și ți le putea lua”. Anii au trecut peste ei, pasiunea nu s-a stins, dar puterile li se îpuținează, capătul vieții li se pare din ce în ce mai aproape și incertitudinea sorții colecțiilor atât de îndrăgite îi macină și le rănește bucuria. „De aia sunt foarte necăjit, că nu știu care e soarta obiectelor... Aș vrea să vin peste 20 de ani ca să văd” (Nicolae Pipaș).

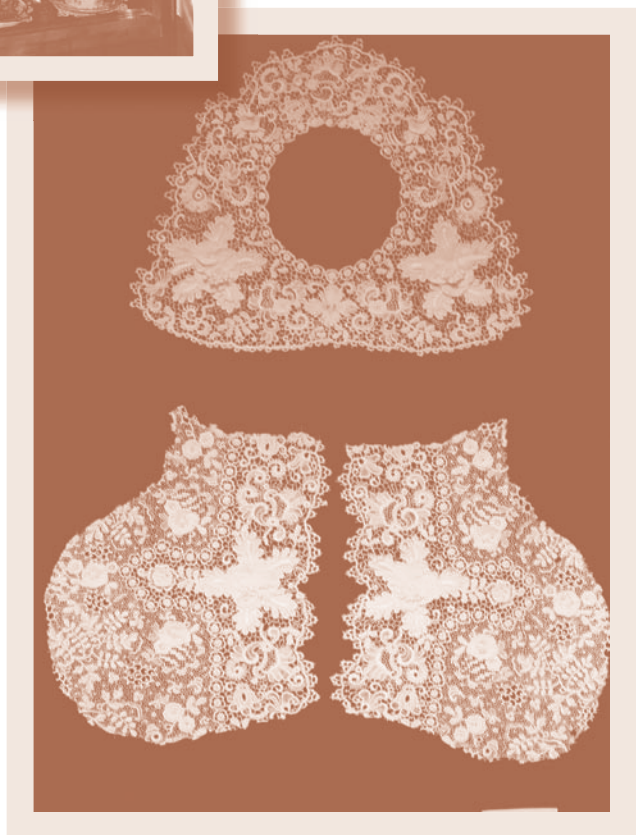
(text de Adrian Dimcea și Dan Turcu)

Muzeul momârlanului

Petroșani, str. Slătioara nr.64, județul Hunedoara

Situat în Depresiunea Petroșani, satul **Slătinoara** a devenit între timp suburbie a orașului Petroșani, ca și satele Peștera Bolii, Dâlja Mare sau Dâlja Mică. Prin **Slătinoara** trece poteca turistică ce leagă centrul orașului de Cabana Rusu din Parâng, și beneficiază de un peisaj feeric, cel în care și-au dus și își mai duc viața *momârlanii*. Din punct de vedere etnografic, *momârlanii* – țărani jieni, trăiesc în depresiunea Petroșani, pe văile afluenților celor două Jiuri, Jiul de Est și Jiul de Vest, Maleia, Staicului, Slătinoara, Sălătruc, Jieț etc., dar și pe coastele munților care o înconjoară: Parâng la est, Vâlcân, la sud, Retezat, la nord, și Șureanu. Etimologia numelui nu a fost exact stabilită, dar oamenii locului spun că ar veni de la un cuvânt maghiar, *morodwany*, care înseamnă „rămășiță”. Asta s-ar datora faptului că atunci când au venit în zonă, ungurii au găsit aici o populație românească veche. Momârlanii se consideră ca fiind rămășițele unei populații probabil de origine dacică.

Căi de acces: La Petroșani se poate ajunge ușor, pe calea ferată sau pe drumul național ce străbate Valea Jiului și, trecând prin Țara Hațegului, ajunge la Deva.

COLECȚIA PARTICULARĂ ELENA MĂLINESC ȘI PETRU GĂLĂȚAN

Elena Lucreția Mălinesc s-a născut la Livezeni, județul Hunedoara, în 1954. Nu a terminat decât cele opt clase obligatorii la o școală din Petroșani și s-a angajat ulterior la mină. Acum lucrează ca mecanic de compresoare la mina Livezeni. Iubește zona în care s-a născut și a învățat multe de la mama ei, o femeie cu har, bună știutoare a culturii locale. În viața ei, trecutul face parte din prezent. Cunoaște obiceiurile, știe să cânte cântece bătrânești și a cusut, atât pentru ea, cât și pentru fiica sa, câte un costum momârlănesc complet, pe care îl îmbracă sărbătorile. **Petru Gălățan**, soțul ei, este și el om al locului, născut la Petroșani în 1965. Viața lui se leagă strâns de minerit, căci a făcut școala profesională de electricieni de mină și lucrează, în prezent, ca electrician la mina Livezeni.

Cei doi împărtășesc aceeași pasiune pentru cultura locală. Observând ritmul rapid în care momârlanii se schimbă, îndurerați de pierderea obiectelor care reprezentau lumea părinților și a copilăriei lor, aruncate pur și simplu sau distruse, au simțit nevoia să le adune și să le păstreze căci, pentru ei, obiectele acestea reprezintă trecutul, cu toate semnificațiile și valorile sale. În urmă cu cinci ani, li s-a ivit ocazia să-și împlinească visul de a face ceva care să împiedice dispariția lumii vechi. La moartea mătușii lui Petru Gălățan, au moștenit o casă veche, de lemn, cu arhitectură tradițională, situată în aceeași curte cu casa lor. Bătrâna își dorea mult să nu-i fie dărmată casa după moarte și cei doi i-au promis că o vor face muzeu. Muzeul Momârlanului. „Asta-i de la mătușa și o zâs: «Las' că, zâce, mor eu și voi o strâcați!» [...] «Nu, zâc, să știi c-o să-ți fac muzeu!» Ș-o zâs că ce-i el, ce dracu' e muzeu' ăla? No, și... i-am explicat eu ce e ăsta și: «No, păi atunci îmi place, să știi!» Da' ea o râs, știi... «Păi, zice, dacă faci așa, nu vin să vă deranjez, altfel, să știi, din mormânt vin!» Ea o glumit, în glumă o zâs!” (Elena Mălinesc)

În parte, s-au ținut de cuvânt. Casa, alcătuită din două camere și tindă, adăpostește acum o colecție variată, preponderent de obiecte țărănești, și este destinată exclusiv acesteia. Cei doi soți își doresc să o transforme într-un veritabil ecomuzeu, care să închipuie, în mic, lumea satului momârlănesc. „Ce vreau eu este exact ca și cum ar fi la Muzeul Satului, la București, deci să aibă multe gospodării și cu tot ce există în zonă. Toate tradițiile astea, că-s multe, deci începând de la botez, [...] de la naștere până la nmormântare, că-s multe.” (Elena Mălinesc) Deși deocamdată „muzeul” lor înseamnă doar o micuță casă veche și o cămară, ar vrea să aducă în același spațiu o stână, să construiască o bisericuță în stilul zonei și să mai aducă încă o casă veche, în care să mute o parte din colecția prea înghesuită în prezent. Uneltele agricole, neexpuse deocamdată, stau în condiții improprii în cămară.

Muzeul pe care și-l doresc proprietarii va avea curtea și grădina lui. Alături de casa nouă, în care locuiesc, colecționarii sunt în curs de a amenaja o pensiune agroturistică, ca vizitatorii să poată rămâne să se bucure de muzeu după pofta inimii: să-l vadă pe îndelete, să discute cu gazdele lor despre viața cotidiană a momârlanilor și să guste din bucatele cu specific local pregătite anume pentru ei. Și deși proiectul lor nu este definitivat, turiștii care le trec pragul rămân, mai ales turiștii străini.

Interiorul casei bătrânești a rămas neschimbat, ca pe vremea mătușii. Cei doi soți au păstrat cu sfințenie, fără să le tulbure pacea, toate obiectele ei, icoanele și fotografiile, hainele, țesăturile, războiul de țesut, ceramica, mobilierul, ba chiar și radioul, pick-up-ul și vechile discuri, pe care bătrâna le ținea la capul ei, lângă pat. **Elena Mălinesc** a răscolit apoi podul casei părintești și, în căutare de obiecte pentru muzeul ei, a bătut toate satele momârlănești din zonă, umblând din casă în casă. A cumpărat apoi toate obiectele pe care le-a găsit de vânzare: piese de port și țesături, ceramică, furci, unelte gospodărești din fier. A adunat chiar și o mică colecție de bancnote și monede vechi, dar și fotografii, acte și cărți, tot vechi. Se bucură ca un copil când găsește piese frumoase și reușește să le cumpere și i se strânge inima când oamenii refuză să-i dea lucruri despre a căror soartă știe că va fi tristă.

Criteriile după care cei doi și-au alcătuit colecția au fost puține și simple: obiectele să aparțină obligatoriu culturii locale și să fie cât mai vechi. Nucleul colecției și componenta ei cea mai prețioasă sunt elementele de costum: piese de o frumusețe aparte, care deocamdată nu pot fi puse în valoare așa cum merită din cauza lipsei de spațiu și de mijloace. **Elena Mălinesc** a închipuit în casa ei o nuntă țărănească, așezând costumele în ordinea rolurilor ceremoniale îndeplinite de participanți: pe un perete, costume de mire și de mireasă; alături, nașii, apoi cuscii; urmează costumele bătrânești de sărbătoare, căci bătrânii vin la rând, ca importanță, în cadrul ceremoniei nupțiale. Neavând manechine pe care să le îmbrace, **Elena Mălinesc** a găsit tot felul de soluții de expunere, necesitatea obligând-o să fie ingenioasă; cuiere-pom și umerase au fost supuse unor intervenții „artistice”, fiind puse la treabă. Dintre costumele celor mari, la nivelul solului, se ițesc din loc în loc păpuși ochioase îmbrăcate în port momârlănesc, căci și copiii participau la nunți, nu-i așa?

Multe obiecte au povești interesante, pe care cei doi soți le valorifică atunci când fac pe ghizii pentru vizitatorii de ocazie. Tașca învechită care a aparținut bunicului **Elenei Mălinesc** i-a salvat viața într-o anume împrejurare, pentru că glonțul pornit să-l ucidă s-a turtit în pielea ei groasă. Un costum întreg de haine momârlănești, în stare foarte bună, l-a căpătat colecționara atunci când a spălat o bătrână localnică în timpul ritualului funerar. Războiul de țesut al bătrânei mătuși, al cărei chip este păstrat în două înduioșătoare fotografii înrămate, a fost lăsat chiar în camera în care aceasta țesea, dimpreună cu ultimul covor lucrat, neterminat. Și altele, și altele, istorii pe care numai proprietarii le mai știu, dar pe care le povestesc cu plăcere oricui le calcă pragul.

Cei doi soți nu au atât timp cât ar vrea ca să se poată ocupa de muzeu așa cum se cuvine, și multe sunt cele care le lipsesc. **Elena Mălinesc** și-ar dori o colaborare mult mai bună și constantă cu autoritățile locale. Speră să fie sprijiniți, nu cu mult: măcar cu infrastructura, să repare drumul care duce turiștii la ei, de exemplu. Primăria, pe de altă parte, i-ar sprijini cumva, dar încă nu se poate, căci cei doi proprietari trebuie să obțină personalitate juridică pentru lăcașul lor de cultură. „Am fost, am văzut colecția pe care o are [Petru Gălățan – n.n.], dar cred că este până la urmă un tezaur al nostru, al comunității, dar nu e pus în valoare. Nici din punctul de vedere al locației, nici din punctul

de vedere al prezentării a ceea ce are el acolo. Pentru că el duce prietenii, le arată, dar trebuie să găsim cumva împreună soluția ca el să poată să fie chiar un obiectiv turistic.” (Tiberiu Iacob Ridzi, primarul orașului Petroșani). Deocamdată, Primăria s-a oferit să le pună la dispoziție un spațiu de expunere în oraș, dar acesta, după cum cred cei doi soți, nu se potrivește nici cu specificul muzeului, nici cu ceea ce și-au imaginat ei că acesta ar putea fi. Bogăția și vechimea culturii și tradițiilor momârlanilor are nevoie de spațiu mult și bine structurat, nu de o sală de expoziții închisă, între blocuri. Până la urmă, trebuie să se găsească soluții, deoarece și proprietarii, și Primăria, sunt conștienți de valoarea Muzeului Momârlanului. Nevoia de spații culturale este reală la Petroșani și se pare că ideea de muzeu privat plutește în aer. Părintele Nicolae Octavian Pătrașcu de la parohia Livezeni 1 va înființa și el un muzeu, cu sprijinul Primăriei, în care intenționează să expună obiecte de cult, dar și obiecte etnografice: „Cu fratele Petru ne cunoaștem de mult și el, iarăși, e un împătimit pentru tradiții și port și obiecte... De la el s-a pornit, eu știu mai multe... De la el a plecat microbul și a prins la doamna. Îi cunosc, și-nainte de a fi muzeu, și acum... Îi cunosc, că-s credincioși de-ai noștri... E foarte frumos, e foarte bine ce fac, îi felicităm... Acum o să zic așa, că noi neavând spațiu, n-am adunat încă pentru muzeul nostru... Nu prea avem obiecte, dar ce am eu n-are el. Eu am obiecte patrimoniale, cărțile, icoanele vechi, icoane pe lemn, icoane pe sticlă, pe care eu, deși eram obligat să le dau, am făcut raport la Departamentul Cultelor cu proiectul acesta și mi s-a aprobat să le mențin în Valea Jiului, că altfel mi le luau. La Orăștie trebuia să le dăm noi. Le-au dat colegii mei, dar eu le am pentru viitorul muzeu.” Deși își dorește de mult muzeul, nu este exclus ca exemplul dat de Muzeul Momârlanului să îl fi încurajat.

În ceea ce-i privește pe **Elena Mălinesc** și **Petru Gălățan**, cu toată moștenirea valoroasă pe care au primit-o și cu toate eforturile pe care le fac, inclusiv cele financiare, știu bine că muzeul lor este încă la început, deși turiștii au început să vină în număr tot mai mare. Mai sunt multe de făcut, de la hățișul birocratic al actelor trebuitoare, la întreținerea și gestionarea corectă a patrimoniului deținut și promovarea pe care o merită. În ciuda tuturor greutăților, micul muzeu își așteaptă vizitatorii, cu porțile sale momârlănești deschise.

Ca peste tot, unii i-au admirat, i-au aprobat și i-au ajutat după puteri, alții nu au înțeles acțiunea lor de recuperare sau au rămas pur și simplu indiferenți. „Prima dată făceau: «Bă, Petre cu Leana, ăștia or înnebunit! S-o strâcat de cap! Ce dracu’ adună ei la vechituri, noi le dăm foc, le-aruncăm, și ei le-adună! Dați-i dracu’ de nebuni!» Ei ne înjurau, ne luau în râs. Dup-aia, când o văzut că mai vine unu’, altu’ și face: «Bă, ce valori au ăștia...» au zis: «Opa, cum valoare?» Au început nu știu ce zvonuri, că trebuia să ia obiectele la Sibiu, la muzeu...” (Petru Gălățan)

Cei doi soți au mers mai departe, conștienți de importanța muncii lor și de valoarea reprezentativă a obiectelor adunate. „Doamna e pasionată după obiecte, e în stare să-și dea ultimul bănuț și să stea nemâncată, numai să cumpere ceva de care aude pentru muzeu.” (Nicu) Și-au pierdut prieteni vechi, dar au câștigat alții noi, căci turiștii străini îi apreciază, la fel ca și oamenii cu carte care le trec pragul, profesori care vin cu elevii lor, muzeografi, ziariști și oameni de cultură.

(text de Ana Pascu)

Colecția particulară Doina Dobrean

Subcetate, str. Protopop Vasile Urzica
nr.8 , județul Harghita
e-mail : dadobrean@yahoo.fr

Situată pe valea Mureșului Superior, în Depresiunea Giurgeului din Carpații Orientali, **Subcetate-Mureș** se află în nord-vestul județului Harghita, aproximativ la jumătatea distanței dintre orașele Toplița și Gheorghieni (circa 15 km de Toplița). Cele patru sate ale comunei (**Subcetate**, Călnaci, Duda și Flipea), cu o populație de 2147 de suflete, sunt locuite aproape în totalitate de români, spre deosebire de celelalte comune din jur, unde predomină populația maghiară. Despre originea românilor de pe aceste meleaguri există mai multe teorii, printre care și aceea conform căreia strămoșii „varvigenilor” (cum își mai spun ei după numele vechi al localității, Varviz) au venit din Moldova pentru a se stabili și a lucra pe pământurile grofului maghiar de la Lăzărea. Un argument în favoarea acestei teorii îl constituie similitudinea portului popular din **Subcetate** cu cel moldovenesc.

Căi de acces: DN 12 (Toplița – Gheorghieni), DJ 153 D (Sărmaș – Subcetate)

COLECȚIA PARTICULARĂ DOINA DOBREAN

Doinița Ana Dobrean s-a născut în 1950, într-o familie de țărani originari din Subcetate. A absolvit liceul din Subcetate (Grupul școlar „Miron Cristea”) în 1969, după care și-a continuat studiile la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, la Secția română - franceză. Aici și-a luat în 1973 licența în filologie, cu o lucrare dedicată graiului din localitatea sa natală. Apoi a fost profesor de limba și literatura română sau limba franceză la mai multe școli, desfășurându-și cu multă conștiinciozitate, cu pasiune și mai ales cu dragoste activitatea didactică, timp de 35 de ani, în localități rurale din județul Harghita și îndeplinind în același timp diverse responsabilități încredințate de Inspectoratul Școlar Județean (director adjunct cu probleme educative sau director al liceului în care a învățat). Credincioasă satului său și plină de energie, și-a revărsat dragostea pentru istoria, tradițiile și oamenii locului în toate formele posibile: a adunat informații, a scris și a publicat articole, monografii și broșuri, s-a străduit să salveze moștenirea trecutului și să pună un umăr la configurarea unui viitor care să-și tragă seva din valorile moștenite. Cartea *Subcetate-Mureș – File de monografie*, publicată în 1999 prin eforturi financiare proprii, este un omagiu adus celor a căror trecere prin secole se leagă de aceste meleaguri. A sprijinit realizarea primului proiect al Asociației de Tineret „Ecolul Subcetate”, constituită în 2006, slujind scopului de a implica tinerii în redescoperirea, aprecierea și însușirea obiceiurilor, tradițiilor și meșteșugurilor populare din zonă, și de a edita materiale care să constituie premisele dezvoltării turismului rural în această regiune.

Pe de altă parte, în ultimii ani, profesoara **Doina Dobrean** și-a constituit și dezvoltat o valoroasă colecție de obiecte textile din zonă. Dragostea pentru obiectul cusut sau țesut manual i-a fost cultivată în familie de bunica sa, Ana Pop, și de mama sa, Ioana Dobrean, unele dintre cele mai importante meșterițe din zonă. Școlită în perioada interbelică la școala de gospodărie, Ioana Dobrean și-a dat cu adevărat măsura talentului și a hărniciei în perioada comunistă, când a participat la concursuri și diverse expoziții (a și fost premiată la „Cântarea României”), sau a fost invitată de către autoritățile de atunci să instruiască și alte meșterițe în tainele cusutului și ale țesutului, în tabăra de creație organizată ani la rând în comuna Lăzarea. Și-a împodobit întreaga casă cu obiecte lucrate de ea, iar pe fiica sa, Doinița, a inițiat-o de mică în arta meșteșugului. La vârsta de doar șapte ani, fetița a primit de la mama sa o cămașă simplă, nedecorată, pe care să-și coasă singură râurile, pentru a se putea mândri cu ea în sat. Crescând în acest mediu, **Doina Dobrean** a învățat să lucreze și a îndrăgit foarte mult cusăturile, astfel încât a păstrat cu mare grijă toate obiectele de acest gen pe care le-a primit ca zestre.

Deși contextul acestei comunități compacte de români aflată într-un ținut locuit cu preponderență de secui era favorabil menținerii portului popular o perioadă mai îndelungată, acesta nu a rezistat perioadei comuniste. Prin anii '60 - '70, „costumul național”, cum este numit în zonă, a încetat să mai fie purtat la biserică și la sărbători, ultimele apariții ale acestuia fiind cele de la serbările școlare, până când a fost înlocuit și aici de uniforme. În consecință, obiectele țesute și cusute manual de către femeile satului au avut ulterior utilizări diferite. Acolo unde existau persoane mai conservatoare (cu preponderență cei în vârstă și cu o situație economică mai precară), obiectele de acest gen au continuat să împodobească interiorul caselor sau au rămas prin lăzi, păstrate cel mai adesea în scopul înveșmântării pentru trecerea pe lumea cealaltă. Însă cele mai multe țesături au avut o soartă ingrată, fiind înlocuite cu obiecte moderne, de producție industrială, și plasate prin anexe și poduri, pradă moliilor și mucegaiului, asta dacă nu au fost distruse de-a dreptul, fiind aruncate sau arse. Nu puține au fost cazurile în care obiecte sau fragmente din ele au primit noi utilizări (cârpe de bucătărie, covorașe pentru șters picioarele la ușă). În ultimele decenii însă, pe măsură ce unii dintre localnici au devenit conștienți de valoarea acestor lucruri, o serie de cămăși și alte textile vechi au luat drumul Occidentului (mai ales spre Italia). Doi muzeografi de la Muzeul din Toplița, Marc Dorel și Zorel Suciu, ambii din Subcetate, cunoscând bine zona, au reușit să mai salveze câte ceva achiziționând unele piese, în limita fondurilor restrânse de care dispuneau.

În sensul acestor eforturi, prin 2005, pornind de la un proiect pe care l-a inițiat la școală, **Doina Dobrean** a început să colecționeze eșantioane de cusături pentru a evidenția motivele de pe piesele de port și textilele de interior. Mai mult chiar, în urmă cu câțiva ani, împreună cu mama sa, a amenajat pentru acestea o cameră a locuinței sale, pe care a completat-o cu o serie de alte piese, ce aparținuseră fratelui său și pe care le-a salvat de la degradare. Pe măsură ce se străduia să adune mostre de cusături - material pentru o carte despre arta cusăturii în Subcetate, acțiunea a pasionat-o atât de tare, încât și-a extins preocupările către colecționarea de cămăși. Începutul a fost în urmă cu doi ani, când a găsit la o bătrână octogenară o cămașă foarte frumoasă. Aceasta avea două piese identice, dar pe cea „bună” o păstra cu grijă, dorind să o îmbrace pentru „marea călătorie”. Femeia s-a oferit însă ca din cealaltă cămașă, degradată și mucegăită, care aparținuse surorii sale răposate, să taie eșantioane de cusături pentru profesoară. **Doina Dobrean** își amintește: „Cum, dacă e cămașă întreagă, să o stric?” [...] Și după aceea așa m-a prins un frison, ia uite ce lucruri frumoase sunt! Am mai întrebat pe cineva: nu aveți niște cămăși?” [...] Pe măsură ce întrebam și nu găseam, mai mult a apărut îndârjirea asta, să le caut.” Acesta a fost nucleul colecției pe care **Doina Dobrean** s-a străduit, mai timid la început, dar din ce în ce mai hotărâtă ulterior, să o dezvolte.

Încet, încet, pe măsură ce a prins curaj, colecționara a devenit mai insistentă și a contactat tot mai mulți localnici pentru a obține, dacă nu cămăși, măcar eșantioane de cusătură sau fotografii vechi. Astfel și-a alcătuit o arhivă de imagine, scanând vechi fotografii de familie împrumutate de la consăteni. Importantă sursă de informare cu privire la evoluția portului popular din zonă în ultimul secol, fotografiile i-au fost de mare ajutor pentru clasificarea și datarea cămășilor analizate într-o lucrare despre cusături, deocamdată în manuscris, completând și ilustrând studiul asupra cămășilor, atât a celor din colecția personală, cât și a celor împrumutate doar pentru fotografiere și cercetare. Rod al muncii sale de doi ani de zile, cartea *Cusături artistice din Subcetate-Mureș (județul*

Harghita) este gata pentru tipar, singurul impediment fiind lipsa fondurilor de editare. Promisiunile de sponsorizare nu s-au concretizat, așa că **Doina Dobrean** va face ceea ce s-a obișnuit deja să facă: o va tipări din fonduri proprii, într-un tiraj limitat, deși lucrarea ar merita publicată de orice editură care se respectă. Căci e o carte care surprinde cu acuratețe aspecte privitoare la portul popular din zona Subcetate, analizând materialele folosite la realizarea pieselor de costum, croiul, motivele decorative, cromatica, toate acestea în contextul evoluției cusăturii de-a lungul secolului cercetat. Studiul aplicat pe colecția autoarei a fost documentat și prin consultarea unei bibliografii de specialitate (procurată inclusiv prin Internet).

Între timp, **Doina Dobrean** a căutat neconținut să își dezvolte colecția inițială de cămăși, îmbogățind-o cu alte piese de port sau textile. Din colecția sa încă mică deocamdată, cele mai valoroase și mai multe piese sunt cele moștenite, lucrate în familie sau personal, dar sunt destule cumpărate din salariul său de cadru didactic, donate sau recuperate de la cei care s-au descotorosit de ele fiindcă erau uzate, atacate de molii sau roase de șoareci.

În colecție există suficiente piese de port pentru a alcătui câteva costume complete (șase de femeie și trei de bărbat): *prigetoare* (fote), *brânețe* (brâie), poale, cioareci, ițari, prosoape de cap și năframe, traista de sărbătoare sau de lucru. Colecția nu include și piese de încălțăminte. În ultima sută de ani, costumul de sărbătoare din zonă nu mai includea opincile, ci *papucii* (pantofi simpli). Mai numeroase sunt textilele de interior: cearșafuri, fețe de masă, fețe de pernă, *fugătoare* (ștergar ornamental din lână țesută așezat peste fața de masă), ștergare de tot felul, inclusiv *de mort* (lucrate de bunica Doinei, Ana Pop, pentru propria înmormântare, dar care nu au fost mai fost folosite atunci, punându-se năframe la prapori și sfeșnice), perdele, țoluri, covoare. O piesă aparte și valoroasă a colecției **Doinei Dobrean** este un covor țesut de bunica sa în perioada interbelică; piesa a fost expusă în 2006 la Romexpo, în București, în cadrul expoziției *Covorul popular din România*, organizată de Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Populare.

Colecția mai cuprinde un număr mare de eșantioane de cusături, grupate în cinci dosare. Una dintre aceste mostre, o mânecă de cămașă foarte frumos decorată, a fost descoperită într-o bucătărie, unde era utilizată la spălatul vaselor. Baza colecției o reprezintă însă cămășile, în număr de peste 50, cu preponderență femeiești. În mod inevitabil și aici, ca și în alte colecții muzeale, particulare sau nu, s-au păstrat mai cu seamă cămășile de sărbătoare, mai puțin degradate decât cele de lucru, supuse mult mai mult uzurii. Pieseile sunt aproape în totalitate din Subcetate, specifice portului din zonă. Excepție fac doar câteva cămăși provenite de la persoane care au locuit temporar în zona Târgu Mureș, și care prezintă influențe aparte, după cum rezultă și din analiza făcută de colecționară în lucrarea amintită. Excepție în sensul că, atunci când alege piese pentru colecția sa, **Doina Dobrean** este foarte selectivă. Criteriile ei sunt clare: cămășile trebuie să fie cusute manual, să fie din zonă („cu specific”), să fie vechi. Așa se face că, deși a avut ocazia să își sporească colecția cu piese din alte zone sau cu obiecte de factură mai nouă (de exemplu cămăși brodate cu mașina pe nylon), colecționara a refuzat să le primească: „nu reprezentau o valoare artistică”

Constituită după toate regulile de colectare și gestionare, colecția de cămăși a **Doinei Dobrean** beneficiază și de un sistem de evidență bine pus la punct. Fiecare cămașă are un număr de inventar, după care poate fi ușor identificată într-un registru

care cuprinde câteva rubrici extrem de importante pentru identitatea fizică și culturală a obiectului: număr de inventar, obiect, descriere de material, de decor, persoana de la care a fost achiziționat sau primit. Document de evidență extrem de important, registrul a reprezentat pentru colecționară și un instrument util în munca de cercetare și punere în valoare a colecției, prin intermediul lucrării care probabil va fi curând editată.

Rigurozitatea cu care sunt tratate din toate punctele de vedere cămășile din colecție nu exclude poveștile. Sunt piese care, pe lângă valoarea artistică și documentară deosebită, istorisesc despre oamenii acestor locuri. Astfel, prima cămașă din colecție a fost cusută de Ana Pop în perioada interbelică, odată cu o altă piesă identică pe care a făcut-o pentru Ioana Dobrean, mama Doinei, care a purtat-o până s-a uzat. Bunica a purtat această cămașă la Alba Iulia, cu ocazia aniversării Marii Uniri, în 1938, când autoritățile au pus la dispoziția celor care doreau trenuri gratuite pentru a se deplasa la manifestări. Nu întâmplător a fost aleasă pentru acest drum cămașa respectivă: cromatica decorului e cu preponderență tricoloră (roșu, galben și albastru). În perioada comunistă, un activist de partid, cunoscând talentul de a coase al Ioanei Dobrean, i-a cerut un material frumos decorat manual pentru a îmbrăca un album omagial. Femeia și-a sacrificat cămașa pereche a celei purtate de mama sa la Alba Iulia și i-a dat o mânecă din ea. Cealaltă mânecă a fost înrămată de **Doina Dobrean** și expusă în camera în care își adăpostește colecția.

O altă cămașă are o poveste la fel de interesantă. Localnica de la care a cumpărat-o (îi aparținuse soacrei acesteia) i-a dat-o colecționarei cu istorie cu tot. Soacra femeii făcuse parte dintr-un cor, „Glasul Mureșului”, organizat între 1936 - 1938 de un ins, originar din localitate, care studiasse câțiva ani la Conservator. Revenit în sat, acesta a reușit să alcătuiască un cor pe patru voci, cu ecou în vremea respectivă, care avea un repertoriu impresionant, incluzând și prelucrări de muzică cultă. Bărbatul le-a cerut femeilor din cor să își coasă cămăși identice pe care să le poarte la toate concertele pe care le-au avut în localitățile unde au dat recitaluri. Dintre acestea, a mai rămas doar cămașa păstrată acum de **Doina Dobrean**. Și cămașa de mireasă a Ioanei Dobrean are o poveste interesantă, pe lângă valoarea artistică deosebită (recompensată în 1981 cu un premiu la „Cântarea României”, Secțiunea Creație). Cămașa, ca și cea de mire a soțului său, a fost cusută în 1948. Ioana Dobrean a dat la schimb un taior pentru a putea face rost de pânza necesară confecționării celor două cămăși, întrucât, la vremea respectivă, nefăcând parte dintr-o familie de muncitori, nu avea dreptul de a cumpăra pânză.

Deși adăpostite într-o încăpere a casei în care locuiește **Doina Dobrean**, obiectele sunt păstrate în mare parte după toate regulile generale de conservare a unor bunuri culturale (temperatură scăzută, absența luminii naturale, protecție împotriva dăunătorilor prin plase la ferestre și prin plante parfumate ce țin la distanță moliile). Așa se face că toate obiectele sunt în cea mai bună stare, chiar dacă unele mai păstrează vag urmele șederii lor anterioare prin poduri și alte spații improprii. Atunci când aduce în colecție un obiect, colecționara obișnuiește mai întâi să îl curețe și să îl conserve, după puteri. „Nu cunosc nici un tratament deosebit, dar știu de la mama că albiturile pe care le păstrăm în casă de zeci de ani se țineau în dulapuri bine închise (sau în „lada bunicii”), unde nu pătrundea lumina, că ele se spălau vara, chiar dacă nu în fiecare an, în zilele cele mai calde, cu apă de ploaie sau de râu, cu săpun de casă, manual, cu mișcări ușoare, că se limpezeau în apă curgătoare curată și se uscau la umbra pomilor, departe de razele soarelui, pentru a primi mireasma florilor din grădină. Se păstrau necălcate, lejer împăturite, pentru

a nu face dungi.” Aceste acțiuni sunt urmate, acolo unde este cazul, de mici operații de restaurare constând din coaserea și cârpirea porțiunilor foarte degradate. Talentul la cusut al colecționarei face ca multe din aceste intervenții să fie extrem de discrete.

Colecția **Doinei Dobrean** nu este vizitabilă; i-au trecut pragul doar câțiva cunoscuți, precum și câteva din persoanele de la care a primit obiecte. Locuind singură, proprietara a preferat să păstreze o oarecare discreție asupra colecției sale, restrânse numeric, dar foarte valoroase. Grijă colecționarei pentru piesele ei dragi transpare din fiecare gest: pentru a fi protejat, covorul bunicii nu este pus pe jos, ci pe perete, iar cămășile stau așezate pe umerase într-un dulap închis ce adăpostește și alte piese de port, precum și o serie de țesături de interior. Patul de zestre este reconstituit în așa fel, încât lumina soarelui care intră pe fereastră să nu îl afecteze în vreun fel. Lângă pat, se odihnesc câteva piese din lemn care ilustrează meșteșugul prelucrării firelor: suveici, furcă de tors, scripeți de la războiul de țesut ș.a. Lipsa unui spațiu adecvat a determinat-o pe **Doina Dobrean** să nu achiziționeze și un război, deși crede că s-ar fi potrivit în acest context.

Pentru a-și extinde colecția și a o deschide pentru public, **Doina Dobrean** se străduiește să obțină un spațiu potrivit, într-o casă cu arhitectură tradițională, care a aparținut până la un moment dat familiei sale. Aflată în impas, pentru a primi consultanță și sprijin în acest sens, s-a gândit să contacteze Muzeul Țăranului Român. Suma necesară pentru achiziționarea casei respective este mult prea mare pentru veniturile actuale ale **Doinei Dobrean**, dar în proiectul înființării unui muzeu etnografic în Subcetate ar putea fi cointerestate și autoritățile locale, care să beneficieze în viitor de avantajele unui astfel de obiectiv cultural-turistic.

Premisele unei dezvoltări accelerate a colecției, într-un astfel de context, sunt conturate de numeroasele mărturii pe care colecționara le-a înregistrat de la localnici, în căutările sale. Aceștia sunt dispuși să ofere obiecte pentru un astfel de muzeu care să fie deschis tuturor, săteni sau turiști. *„Sunt de mai bine de treizeci de ani în școala din Subcetate și admir, tot de atâta timp, strădania constantă a doamnei profesoare Doina Dobrean pentru păstrarea tradițiilor populare din această localitate. Toplița și localitățile din împrejur alcătuiesc o zonă majoritar românească în cadrul județului Harghita și reprezintă o zonă etnografică de interferență, fiind la hotarele dintre Transilvania și Moldova, dar cu obiceiuri, folclor și port absolut autentice.[...] La îndemnul dumneai am încropit o formație de dansuri populare locale. Este vorba de acele minunate „ștraiere” și învățate de la Varvigi [...] pe care bătrânii nu le mai pot juca, tinerii nu le știu, iar copiii nici nu au auzit de ele. E păcat ca ele să piară în negura uitării [...]”*.(Ileana Todor, învățătoare) Faptul că nu se pierde tradiția, că nu se uită meșteșugurile ar trebui să prevaleze dificultăților de ordin financiar sau organizatoric. *„Este lăudabil faptul că cineva [...] se ocupă cu multă dăruire și iubire pentru a promova portul nostru strămoșesc și tradițiile noastre. Păstrând trecutul, ne păstrăm identitatea noastră, cartea noastră de vizită care ne va însoți pretutindeni în lume.”* (Claudia Urzică, casnică, 33 ani) Din păcate și aici, ca mai peste tot, primii care apreciază cu adevărat astfel de eforturi sunt bătrânii: *„Eu am crescut în satul Fliepa din comuna Subcetate. În vremea copilăriei mele, toată lumea satului purta hainele noastre strămoșești, costumele populare cum îi zicem astăzi. Aveam haine de purtat și haine frumoase de sărbătoare. Și la școală copiii umblau îmbrăcați în portul popular. Am învățat de la mama să cos, să torc și să țes, de mică. Îmi place și astăzi să fac cămăși și surțuri, pe care le brodez cu mașina. Împrumut fetelor costume pentru serbările școlare, le îmbrac cu drag, dar niciuna nu dorește să învețe să coase. Le-aș învăța cu plăcere. Mi-ar fi mai mare dragul! Mă doare gândul că vor dispărea tradițiile noastre! Era frumos în*

tinerețea mea! Eram cea mai fudulă fată din sat. [...] Și astăzi, eu și soțul meu mergem la biserică, la marile sărbători, îmbrăcați cu haine populare. Simt uneori cum se uită cei din jur la noi ca la niște ciudățenii. Portul nostru românesc, săracul! Văd cu durere cum, în casele frumos împodobite în alte vremuri cu covoare frumoase, tradiționale, rămân pereții goi, iar lucrurile frumoase, lucrate cu dibăcie [...], rămân închise în dulapuri. Mă bucur că doamna profesoară se ocupă așa de mult să mențină tradițiile noastre [...] Eu o sprijin cu ce pot: cu lucruri pentru colecția dumneaei, cu gânduri bune și cu lacrimi de bucurie pentru nădejdea că tradițiile noastre nu vor dispărea.” (Ioana-Finica Pop, țărancă, 74 de ani)

Viitorul stă în mâinile tuturor și depinde de determinarea și implicarea comunității, localnici și autorități deopotrivă. În prag de pensie, **Doina Dobrean** nu-și pierde curajul care n-a părăsit-o niciodată: „Toate obiectele îmi sunt dragi, fac parte din viața mea. Cele moștenite mențin trează amintirea părinților, a bunicilor, atmosfera copilăriei mele, atmosfera zilelor de sărbătoare [...] Celelalte îmi sunt dragi pentru că sunt unice: vechi, expresive și frumoase. Îmi vorbesc în limbajul propriu despre vrednicia, iscusința și talentul unor femei pe care nu le-am cunoscut sau abia le-am cunoscut, femei care aparțin unui alt timp, unei alte lumi, fascinante, pe care încerc să o caut, să o cunosc, pentru că mă simt legată de acești minunați truditori anonimi ai gliei.” (Doina Dobrean)

(text de Magdalena Andreescu)

Muzeul satului hațegan

sat Peșteana, comuna Densuș, județul Hunedoara

Situat în partea de vest a Depresiunii Hațegului, în județul Hunedoara, satul **Peșteana** are avantajul de a fi plasat într-o zonă feerică, mărginită de Munții Retezat, Munții Țarcului – la sud și sud-vest, Munții Poiana Ruscă la nord, Munții Șureanu și Munții Sebeșului – la est și sud-est, și bogată în monumente: lăcașuri vechi de cult, cetăți, rezervații naturale sau situri geologice și arheologice. **Peșteana**, dimpreună cu alte șase sate (Densuș, Criva, Hățăgel, Peștenița, Poieni și Ștei) aparține comunei Densuș, care numără aproximativ 2000 de suflete. De câțiva ani, această comună face parte din Geoparcul Dinosaurilor Țara Hațegului, areal protejat care reunește, administrativ și teritorial, cele unsprezece comune din întreaga depresiune a Țării Hațegului. Atestat documentar la 1360, când preotul Balk lua parte la scaunul judiciar al Țării Hațegului, sat grăniceresc în perioada stăpânirii austro-ungare, **Peșteana** are multe puncte de atracție pentru turiști: o biserică ortodoxă de secol XIII - XIV, construită din piatră adusă de la Ulpia Traiana Sarmisegetusa, cu o înfățișare ciudată și păstrând fragmente din pictura inițială, o biserică reformată de secol XVI, monument istoric, o rezervație botanică (mlaștina de la Peșteana, numită de localnici „Lacul fără fund”), areal protejat, sau „Măgureaua” (movila de la Peșteana), sit arheologic preroman.

Căi de acces: E 79, DN 68 (Hațeg – Totești), DJ 687 C (Totești – Densuș)

COLECȚIA PARTICULARĂ ANTON SOCACIU

În Peșteana există și un muzeu, „Muzeul satului hațegan”, prin fața căruia trece oricine vrea să meargă pe scurtătură de la Ulpia Traiana Sarmisegetusa la Biserica „Sf. Nicolae” din Densuș, vestitul monument istoric, o bijuterie arhitectonică medievală. Observi imediat căsuța veche de lemn, cu cerdacul ascuns de verdeața viței-de-vie.

Anton Socaciu s-a născut în Peșteana, dar a plecat devreme din sat, mai ales după ce rosturile familiei sale, mici comercianți locali, au fost stricate odată cu naționalizarea. Deși s-a stabilit la Deva imediat după ce a terminat școala generală și își are în continuare domiciliul acolo, la pensie a revenit în satul natal, recuperând casa părintească și făcându-și un țel din a salva acele valori culturale care, crede el, îi reprezintă zona, ca și din educarea tinerilor din sat în spiritul respectului și al dragostei față de aceste valori. După ce o viață întreagă a lucrat în domeniul cultural, ca tehnician fotograf și fotoreporter al Serviciilor Române de Informații pe probleme de cultură, atunci când s-a întors în sat a știut de la bun început că acea căsuță veche de lemn, aproape dărâmată, cu acoperișul năruit pe jumătate, aflată nu departe de casa lui părintească, este cea mai potrivită pentru acest scop. A cumpărat-o fără să stea pe gânduri de la moștenitorii bătrânei care locuise acolo, cu intenția clară de a o transforma nu într-o casă de vacanță, ci într-un muzeu al comunității.

Anton Socaciu este un pasionat incorigibil de istorie, datorită profesorilor deosebiți pe care i-a avut în școală și la liceu și cărora le poartă o amintire plină de recunoștință, dar și de cultura locală, sub toate aspectele sale. În perioada sa de activitate, a avut mai multe expoziții personale de fotografie, chiar de fotografie etnografică. Este un perseverent autodidact, a citit multă istorie, cărți de etnografie și folclor, și în tinerețe a vizitat muzee din toată țara, în mod sistematic. Este avid de informații în aceste domenii și tot ceea ce află de la specialiștii cu care intră ocazional în contact îi este de folos pentru muzeul lui.

A cumpărat casa în urmă cu zece ani, dar a deschis muzeul pentru public de puțin timp, abia în 2002-2003. Soția sa și unicul băiat, la rândul lui pasionat de folclor și în special de dansul popular, pe care-l performează cu pasiune și talent, l-au sprijinit. A trebuit să repare casa și a făcut-o cu mâna lui și cu ajutorul fiului său, acum student, încercând să o restaureze după știință și puteri și să-i redea forma inițială: a înlocuit componentele din lemn putrede, a tratat lemnul împotriva umezelii și a carilor, a făcut tencuieli interioare.

Casa are pod, pivniță și trei încăperi, în care se intră direct din cerdac, toate proiectate să devină săli de muzeu: o expoziție, o sală de documentare și o bucătărie tradițională funcțională. **Anton Socaciu** a îngrădit casa, a săpat în curte o fântână căreia i-a dat un aspect rustic, a lucrat grădina de legume și a pus pomi fructiferi, a prăsit stupi, căci visul lui este să pună pe picioare o adevărată gospodărie hațegană, în care vizitatorul, după ce află tot ce știe gazda despre cultura locală, să se poată odihni la umbră, să culeagă un fruct, să guste din miere, să bea un pahar de apă rece. Lucrările sunt departe de a fi terminate, căci proprietarul are ambiții mai mari: și-a propus să extindă muzeul cu o șură, nouă, dar construită după tiparul celor vechi, în care să expună uneltele agricole și utilaje (căruță, tractor, batoză), cu un șopron pentru depozitarea și protecția obiectelor neexpușe, care să funcționeze și ca atelier de restaurare, cu anexe gospodărești pentru păsări și animale de casă și chiar cu o moară de apă care să pună la lucru râșorul Breazova, ce trece prin spatele grădinii.

Anton Socaciu s-a gândit să amenajeze și casa părintească, o construcție solidă, de cărămidă, spațioasă, situată la mai puțin de 200 de metri de muzeu, tot ca o anexă a acestuia. Deși în prezent cea mai mare încăpere a acesteia funcționează oficial ca un mic bar (fără prea mult profit), colecționarul l-a înțesat cu exponate mici și fotografii etnografică, într-o scenografie timidă, ușor derutantă, prefigurând un loc de odihnă, relaxare și conversație pentru vizitatorii muzeului.

Pentru a-și pune în practică proiectul, în 2000 colecționarul s-a zbatut să înființeze și o asociație: Asociația Cultural-Umanitară „Socaciu”, sperând ca în acest mod să atragă mai ușor fonduri, atât pentru muzeul visat, cât și pentru dezvoltarea culturală a satului. Dintre obiectivele pe care și le propunea atunci Anton Socaciu, cel mai important, în afară de muzeu, era amenajarea unui club local al tineretului, dotat cu bibliotecă, studio audio și de fotografie-film, atelier de pictură, grafică, sculptură, internet, în spațiul generos al casei sale părintești. Acest obiectiv este departe de a deveni realitate, deși între timp, colecționarul a făcut multe pentru copiii și adolescenții satului: a organizat pentru ei, obținând și mici sponsorizări, diverse activități cultural-recreative (serate, concursuri pe teme culturale cu premii mai mult simbolice etc.), reușind chiar să-i coopteze pe cei mai entuziaști dintre ei într-un centru local („Zimbrul”) al Organizației Naționale „Cercetașii României”. Cu ajutorul tinerilor și al locuitorilor satului a reușit să depisteze și să recupereze documente și obiecte vechi, valoroase din punctul de vedere al tradițiilor locale.

Din păcate, în timp, Asociația s-a dovedit neputincioasă în a găsi resursele financiare importante necesare unor proiecte de asemenea anvergură. **Anton Socaciu** nu și-a pierdut însă nici entuziasmul, nici curajul. Continuă să creadă că activitatea muzeistică de identificare, colecționare, restaurare, conservare și expunere spre vizionare publică a valorilor culturale locale, ca și recuperarea, deocamdată la nivel de document, a tradițiilor locale și a meșteșugurilor vechi practicate în zonă (extragerea și prelucrarea fierului, prelucrarea lemnului, olăritul, țesutul) sunt datoria lui. Este convins de potențialul etnografic, istoric și arheologic valoros al localității natale și i se pare nedrept că nu poate face mai mult pentru promovarea lui. Primăria este departe, tocmai la Densuș, și poate de aceea nu s-a găsit încă o formulă viabilă de colaborare cu muzeul, dar colecționarul nu se supără. Știe că mai urgente sunt proiectele pentru infrastructură, pentru drumuri

și canalizare. Și aici, ca peste tot, cultura, ca și Cenușăreasa, rămâne întotdeauna ultima. Anton Socaciu ar fi mai bucuros dacă ar putea intra într-un circuit turistic și și-a pus mari speranțe în colaborarea cu Geoparcul Dinozaurilor Țara Hațegului, o structură dinamică, care se dezvoltă tot mai mult de la an la an. Dar deocamdată colaborarea stă pe loc: „M-a interesat în mod deosebit, pentru că m-am înscris într-o asociație cu domnu’ profesor Grigorescu de la București, [...] un fel de asociație mare, cu trasee turistice în toată zona Hațegului, dar pe parcurs văd că s-a cam abandonat problema, [...] a rămas doar pe hârtie.”

De altfel, colecționarul nu ține morțiș să fie foarte vizitat acum, câtă vreme doar o cameră din cele trei proiectate este amenajată complet pentru turiști. În celelalte camere nu este posibilă deocamdată delimitarea de spațiul privat, lucrurile sunt amestecate, iar lui Anton Socaciu îi place ca totul să fie limpede. În lipsa fondurilor care ar face lucrurile să se miște mai repede, plăcerea lui cea mai mare este să îmbunătățească permanent colecția și modalitățile de expunere a obiectelor.

Pentru că a început să colecționeze obiecte pentru muzeul lui doar de puțină vreme (cele moștenite fiind prea puține, deși a păstrat de la părinți și din casa pe care a cumpărat-o tot ce se putea păstra), nu are foarte multe piese. Însă câteva au o valoare deosebită. Colecționarul a strâns numeroase mostre ale unui meșteșug local aproape dispărut – fierăria (din Valea Fierului, aflată în imediata vecinătate a satului, se extrăgea fierul, care era apoi transportat la Hunedoara; între 1850 și 1875 aici au funcționat și câteva topitorii de fier), dar și unelte agricole, ceramică și țesături, piese de mobilier sau de port, cărți și documente vechi, monede și bancnote care au circulat în zonă, obiecte țărănești și „domnești”, unele de origine austro-ungară. A adus în curte pietre de moară, roci cu fosile și un frumos sarcofag roman. S-au strecurat în colecție și piese rare sau obiecte cu poveste: o oca românească, un ștarț de mină, o cască de soldat din primul război mondial etc. Colecția, incipientă, se străduiește să reflecte modul în care trăiesc hațeganii și astăzi: înconjurați de urmele unei istorii de 2000 de ani de conviețuire multietnică (români, maghiari, romi) și pluriconfesională.

Oamenii îl privesc cu ochi îngăduitori, dar nu se implică prea mult. „Foarte bine că face.[...] Că dacă nu, pierde toată tradiția română. E un lucru excepțional de bun.[...] Noi gândim în felu’ nost lucrurile.” (Macra Petre) Unii îi mai dau obiecte, pe de o parte, pentru că mai bine stau la muzeu decât să le arunce, căci în ochii lor mare valoare nu mai au, pe de alta, pentru că se bucură de „mica atenție” (bani sau produse) cu care îi răsplătește proprietarul muzeului. „Datorită faptului că am început o activitate de amenajare a unui muzeu, cei care mă cunoșteau veneau și mi le aduceau. Unii pentru o mică atenție, alții pentru plăcerea lor de a aduce obiectele la muzeu... Dar acum s-a schimbat plăcerea, pentru că le vând cu bani mai mulți altor clienți, chiar de-afară sau de prin Banat, care le duc din zonă. E mai important banul decât muzeul. Astăzi banul e mai important ca orice, dacă un obiect din ăla pe care mi l-a adus gratis acum valorează, să zic, două - trei sute de euro, el îl vinde cu cincizeci, o sută de mii...” Bătrânii sunt mai săritori și mai nostalgici. Unul dintre ei, vecinul Gheorghe, deși se deplasează cu greutate, îl ajută pe Anton Socaciu, povestind vizitatorilor de ocazie din legendele și istoria satului, așa cum s-au păstrat vii în memoria lui. Localnicii îi mai trimit turiști, când aceștia nimeresc prin sat. Mai vin și copii uneori la muzeu, singuri.

Într-o zonă cu atâtea vestigii istorice cum este Țara Hațegului (să nu uităm că la câțiva kilometri se află ruinele capitalei Sarmizegetusa Ulpia Traiana și muzeul de istorie în grija căruia acestea se află), mai există un colecționar de piatră romană, dar niciunul de obiecte etnografice, cum ne spune, cu mândrie, Anton Socaciu. „M-a deranjat foarte mult perioada de după Revoluție. Când am văzut distrugerea care se făcea și la Sarmizegetusa, adică în amfiteatre circulau cai, căruțe, muzeul a fost vandalizat, spart, obiecte furate, o serie mare, o colecție mare de bani și obiecte au fost furate, am fost și în partea cealaltă, la Munții Orăștiei, unde majoritatea aurului a fost scos, erau gropi imense, pur și simplu, pe zone de kilometri întregi, și văzând aici în zonă că obiectele sunt luate sistematic de către culegători țigani care le duceau în zona Banatului și le scoteau afară din țară, am hotărât pur și simplu să le adun și eu. Cunoșteam modul de adunare a obiectelor din străinătate, cum practica alți colecționari, dar eu m-am axat pe [...] obiecte care le folosea țăranul în gospodărie, nu pe obiecte cu valoare de patrimoniu, aur sau alte chestii... Obiectele astea poate valorează mai mult decât aurul, practic.”

(text de Ana Pascu și Carmen Mihalache)

Constantin NIȚU
(Cornățelu, com. Poboru, Olt)
Colecție particulară

Colecția particulară Constantin Nițu

sat Cornățelu, nr. 27, comuna Poboru,
județul Olt

Situat în partea de nord-vest a județului Olt, pe platoul Cotmeana, satul **Cornățelu** este oarecum izolat de lume, la o depărtare considerabilă de Pitești sau Drăgășani, orașele cele mai apropiate. Alături de Poboru, Creți, Șurpeni, Albești și Seaca, **Cornățelu** face parte din comuna Poboru, o localitate care numără aproximativ 2500 de suflete. Deși învecinată cu Scorniceștiul, comuna n-a prea beneficiat de pe urma acestei vecinătăți, nici măcar din punct de vedere turistic. Ținutul este caracterizat de dealuri înalte și păduri dese. Pădurea Seaca-Optășani (aproape 1400 ha) este vestită ca adăpostind cel mai curat și mai valoros arboret de gârniță din România (un arbore înrudit cu stejarul) și unul de frunte pentru Europa, având regim de rezervație naturală. În zonă s-au găsit numeroase vestigii arheologice din paleoliticul inferior și cel superior. Tot în satul Seaca se află mănăstirea Seaca-Mușetești, ctitorită în anul 1518 de boierul Manea din Perșani, aflată într-o stare avansată de ruinare. În Cornățelu se află de asemenea o biserică de lemn, monument istoric („Sfinții Arhangheli”, 1812).

Căi de acces : E 70 (București – Pitești – Craiova), DN 65 (Pitești – Slatina), DJ 703 C (Scornicești – Poboru)

COLECȚIA PARTICULARĂ CONSTANTIN NIȚU

Constantin Nițu s-a născut la 9 mai 1944, în comuna Albești, raionul Vedea (astăzi satul Albești, comuna Poboru, județul Olt). În copilărie, la numai două luni, a fost rănit destul de grav într-un bombardament al aviației americane. Părinții lui au fost țărani (tatăl și dulgher), dar își găsește ascendențe (destul de fabuloase și, oricum, „naturale”) pe linie paternă, cu patru generații în urmă, în generalul Magheru și în Christian Tell, totul prilejuit de Revoluția de la 1848. A avut în familie și un preot, și un cântăreț.

A făcut școala elementară (șapte clase) în comuna natală. La o vârstă fragedă a început să-și însușească de la mama și de la bunica lui primele taine ale țesutului și cusutului. Cert este că a avut de copil o atracție constantă către meșteșugul care-l va afirma mai târziu. A urmat în continuare „școala medie”, cum i se spunea atunci, adică Liceul „Nicolae Bălcescu” din Pitești („liceu de mare prestigiu”). Mai departe, la facultate, n-a putut să intre, din cauză că tatăl lui nu voise să se înscrie mult timp în „colectiv”, așteptând americanii. S-a dus totuși și a încercat să dea examen la Istorie, la Cluj.

Mama ar fi vrut să-l facă poștaș în sat. A plecat la București și a lucrat un timp la o stație de pregătit betoane. De acolo a plecat să satisfacă serviciul militar la Zalău, la infanterie. Mai apoi a urmat cursurile Școlii de Artă din Pitești, secția de artă populară (3 ani), unde a absolvit clasa de țesut-cusut ca șef de promoție, deși era singurul băiat dintr-o clasă de fete. Cu mulți, mulți ani în urmă, **Constantin Nițu** făcea următoarea însemnare în legătură cu vizita la o expoziție din capitală care l-a impresionat profund: „Mulțumesc lui unchiul meu Nițu Nicolaie care m-a adus la București și am vizitat această expoziție de care m-am bucurat foarte mult. M-a impresionat tot, cum lucrează țesătoarele și olarii și toți care ne arată cum se face artă națională românească. Sânt și la noi în sat muieri care știu să țesească așa de frumos. Nu știu dacă există școală de artă națională, dar aș vrea să învăț arta națională că e prea frumoasă și îmi este dragă din suflet. N-aș mai pleca de aici, atâta este de frumos, parcă este rai. 1 septembrie 1959. Trăiască Republica Populară Română. Nițu D. Constantin, comuna Albești, raionul Vedea, regiunea Pitești”.

La terminarea școlii, s-a angajat timp de un an ca profesor de oboi la Școala de Artă (unde urmasa în paralel și clasa de oboi), apoi, încă un an, ca restaurator la muzeul din Golești. S-a transferat, pentru a fi mai aproape de casă, ca metodist „cu probleme de etnografie și de artă plastică” la Centrul de Îndrumare Județean de la Slatina. A lucrat toată viața ca meșter popular, executând îndeosebi obiecte de port și țesături: ii, marama, zăvelci, brâie, bete, scoarțe, căpătăie etc. Între altele, lucrează și borangic: „Femeile care lucrau borangic se spălau pe mâini îndelung cu cenușă, ca să facă pielea fină, și apoi soții lor nu le mai puneau un timp la munci care să-i asprească pielea, căci altfel se agăța firul fin.” (Constantin Nițu). În prezent, deși pensionar, lucrează în continuare ca profesor de măiestrie (cusut, țesut, brodat, pictură pe sticlă etc.) în cadrul Școlii de

Artă și Meserii din Slatina. Clasa pe care o îndrumă acum reunește copii din toate satele comunei și își desfășoară activitatea, în funcție de timp, fie la școala din Poboru, fie la domiciliul său. „*Toți copiii satului meu au trecut prin mâinile mele!*” (Constantin Nițu)

Înainte de 1989, **Constantin Nițu** a participat la numeroase ediții ale Festivalului „Cântarea României”, unde a luat premii importante în fazele superioare (interjudețene sau pe țară). După 1989 a participat la multe acțiuni desfășurate peste hotare de Ministerul Culturii și Cultelor sau de instituții din cadrul acestuia, îndeosebi muzee. În acest fel a vizitat, practic, mai toate țările Europei, precum și Statele Unite ale Americii. În Franța, în Aveyron, o mare doamnă, proprietara unui castel, a vrut să-l oprească pentru mai mult timp acolo, ca să-i împodobească pereții cu țesături asemănătoare cu cele din vremea de când provenea castelul. Credea că-i va putea face tapiserii în stil flamand. Oricum, după cum însuși remarcă: „*Am mâncat toată viața pâine în cultură. Dacă eram într-o uzină nu vedeam lumea, dar în cultură am văzut lumea toată, jumătate de glob!*”

Constantin Nițu nu agreează târgurile de meșteri, preferă expozițiile (căci el nu vinde și nu câștigă nimic, doar expune). La acestea îi place să meargă cu elevii săi, în parte îmbrăcați cu costume din colecție, și să facă demonstrații practice cu ei. A însoțit în multe rânduri, în țară și în străinătate, formația de căluș locală, prezentând standuri cu obiecte de port reprezentative pentru zonă și încercând, uneori, să ilustreze anumite obiceiuri locale. A avut o relație foarte apropiată cu etnologul Elena Secoșan, care a studiat îndeaproape zona și pe care a găzduit-o la el în casă. O socotește mentorul lui, pentru că, îndemnându-l să colecționeze, ea îi repeta adesea: „*Lasă, măi Niță, bagă în traistă, că o să vină momentul să și scoți!*”. Este membru al Academiei de Arte Tradiționale din România (o spune cu mândrie) și laureat al Fundației Culturale „Ethnos”. A fost unul dintre inițiatorii principali ai sărbătorii locale „Firul de aur din lada de zestre străbună”, care organizează anual expoziții de artă populară, mici simpozioane, spectacole folclorice.

Constantin Nițu păstrează cu sfințenie printre obiectele sale de colecție și nenumăratele distincții, de tot felul, primite de-a lungul anilor: *Medalie de merit* (1964), *Medalie la 2050 de ani de atestare a statului centralizat dac*, *Premiul „Opincuța de aur”*, *Medalia jubiliară „Călușul românesc”*, *Medalia jubiliară* (de 550 de ani) a satului Cornățelu, *Medalie de la Aveyron* (Franța), *Medalia „Serviciul credincios”* dată de Ion Iliescu în 2002, o cruce oferită de patriarhul Teoctist ș.a. La loc de cinste și cu mult drag păstrează și o diplomă manufacturată semnată de Horia Bernea, ce i-a fost acordată de Muzeul Țăranului Român la Sibiu, cu prilejul înființării Academiei de Arte Tradiționale. Printre „trofee” se află și o fotografie în care dă mâna cu Ceaușescu („*Așa să se țeasă!*”, imită el apropiat zicerea lui Ceaușescu; „*Pentru că i-am spus că războiul meu nu consumă energie și nu necesită întreținere. Mamăăă, i-a plăcut de milioane, de minune i-a plăcut!*”)

Colecționarul se mândrește cu ceea ce știe, cu ceea ce este, cu toate realizările sale. Susține că deține în jur de 1000 de rețete de vopsit fibre textile cu coloranți naturali (îndeosebi vegetali) și visează să scoată o carte cu aceste rețete. A întocmit deja o serie de fișe în acest sens. Se consideră „*omul care cunoaște toate tehnicile de lucru din arta populară*”! Este încredințat că reprezintă o mare valoare în domeniul meșteșugului său, dar se plânge că a avut de suportat multe răutăți din partea celor care-l înconjoară. Mândria unor împliniri pe plan profesional se împletește cu frustrarea că a fost adesea rănit și neînțeles, mai ales pe plan local. Pe piatra de mormânt a părinților săi, pe care i-a

„adorat”, se autodefinește ca fiind „mare iubitor de frumos românesc”. „Am ridicat un meșteșug la rang de știință”, spune la un moment dat.

O bună parte din colecția sa este răspândită în cele trei încăperi ale casei în care locuiește, în bucătărie, precum și prin anexe, în devălmășie cu obiecte care nu fac parte din colecție. Din cauza lipsei de spațiu, o parte dintre piese (îndeosebi uneltele) sunt risipite prin curte sau înghesuite grămadă într-un pod. Numai veranda, inițial deschisă, dar acum anume închisă, este destinată special obiectelor de colecție. Aici stau piesele de port atât de dragi și tot aici, când vremea o permite, își ține lecțiile de măiestrie cu copiii.

Colecția nu este semnalată la uliță, dar toată lumea știe de casa-muzeu. Colecția lui este vizitată numai ocazional, la cerere, de oaspeți mai de văză ai comunei Poboru sau ai orașului Scornicești, aduși sau trimiși aici de oficialitățile locului, și de elevii școlilor din satele de prin împrejurimi. Mai nimeresc, arar, și străini pe la el, dar, cum zona nu este una turistică, apariția turiștilor în zonă este sporadică.

Eterogenă, cu o mare varietate de obiecte cu valoare inegală, colecția lui **Constantin Nițu** cuprinde obiecte cu caracter geologic (pietre naturale semiprețioase din zonă), obiecte cu caracter paleontologic (mici fosile de mamut, numuliți etc.), obiecte cu caracter arheologic (unelte primitive din piatră), obiecte cu caracter religios (candele, icoane – unele relativ vechi, pistolnice – unul de la 1821, veșminte, vase liturgice etc.), câteva cărți vechi (începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea), obiecte din sticlă (din prima parte a secolului al XX-lea), cărți poștale, numismatică, filatelie, fotografii, lămpi vechi cu gaz, obiecte cu caracter militar (două baionete, o grenadă) și multe alte diverse mărunțișuri, unele dintre ele chiar „ciudățenii”.

Fondul principal al colecției îl constituie însă obiectele cu caracter etnografic, predominant piese de port. „Pentru mine costumele populare rămân icoană”, spune el. Obiectele aparțin în majoritate zonei etnografice locale („nordul de Olt”, cum o definește colecționarul), iar într-o măsură mult mai mică unor zone limitrofe (Argeș, sudul județului Olt, Romanați/Mehedinți, Vâlcea). Printre acestea, „zăvelcile albastre” de nord de Olt, șervete de naș, un costum „dacic”, batiste de mire, pomneață de mort (care astăzi nu se mai țese) etc. **Constantin Nițu** este preocupat mai ales de simbolistica motivelor de pe obiectele de port: „pupăza”, „cocoșul”, „porumbelul”, „solzul de pește”, „policandrul”, „fata de general care s-a căsătorit cu băiat de costorar” sunt pentru el, în bună parte, „pisanii nedescifrate”. În viziunea lui, elementele artistice trebuie să aibă „mesaj”, pentru că un motiv popular era „ținut din neam în neam”, ca un fel de „stemă” a neamului respectiv. A aflat similitudini între motivele de pe vechile catrințe și cele aflate pe obiecte aparținând civilizației sumeriene – deci, pe un ecart de 5000 de ani; a scris, de altfel, un articol pe tema asta, cu ilustrații justificative. Este mare iubitor de tricolor („cele mai dulci trei culori”).

Multe obiecte de port nu le poate expune din lipsă de spațiu, și atunci stau depozitate în lăzi și cufere. Colecția cuprinde și un număr de obiecte executate de chiar de colecționar. **Constantin Nițu**, considerându-se un artist și cel mai bun meșter din țară în domeniul său, introduce în colecție multe obiecte cu caracter personal, ținând de biografia sa: copilărie, anii de școlare, performanțe (diplome, medalii, publicații sau tăieturi din ele cu cronici sau cu articole proprii, broșuri, buletine informative, cataloage).

Primul obiect colecționat, după propria sa mărturie, a fost „cămașa de nuntă a lui tataie, care nu a îmbrăcat-o, că nu a putut să fie mire, a plecat pe front și a murit, pe frontul german”. A ales obiectele din colecție după criterii de autenticitate, de vechime, de frumusețe. Consideră că are un „detector” care nu-l lasă să treacă indiferent pe lângă obiectele de colecție, și atunci acestea vin „ca magnetu” spre el.

La constituirea colecției l-au ajutat îndeosebi rudele. „Cea mai mare parte din colecție o am de la rude, care m-au înțeles... Și unele chiar ș-acum [zic]: «Vezi, că dacă faci muzeu noi îți dăm tot.» « Păi, dă-mi-le acum!» «Nu. Până nu faci muzeu. .» Așa mă condiționează. Și m-ambizionează.” Se pare că exista în întreaga familie un talent și o pasiune pentru țesut și cusut. **Constantin Nițu** își amintește cum bunica lui îi spunea că, în tinerețea ei, „țoleturi ca ale noastre nu le avea nimeni în sat la Paști”, așa de lucrătoare, de „meșterite” erau femeile din familia lui. De pildă, aveau cele mai frumoase velințe, vopsite cu culori din „buruieni”. Apoi, după familie, l-au încurajat dascălii pe care i-a avut. Însă a refuzat să primească unele obiecte oferite pentru că „nu erau un document de comunicare între generații”.

Multe obiecte din colecția lui **Constantin Nițu** au „istorie”: un ștergar țesut de o stră-stră-străbunică pentru Alexandru Ioan Cuza, ca să-l îmbuneze atunci când acesta a venit să desființeze mănăstirea locului, dar acesta a refuzat în final să ia darul, desființând mănăstirea; o masă pe care „a servit cafeaua Octavian Goga”; obiecte care i-au aparținut doctorului Carol Davilla; un colier de mărgelă din sticlă de Murano, adus de la Veneția de Costache Negri pentru soția generalului Magheru (deteriorat în bună parte de copiii din familie, care s-au jucat cu el și în schimbul căruia la un moment dat i s-ar fi oferit un Trabant); un fragment dintr-o ie foarte veche, recuperat din coșciugul unei preotese care a fost deshumată, model după care a făcut el însuși, apoi, o ie; un opreg bănățean „cu fir aurit și cu fire din părul femeii bănățene”. Lista poate continua.

Constantin Nițu nu știe câte obiecte are pentru că nu l-a preocupat acest lucru. Nu are un registru de evidență al pieselor de colecție, deși pentru unele dintre ele a întocmit fișe analitice foarte detaliate, după modelul folosit în muzeele de specialitate. E conștient că nu poate asigura colecției condiții de expunere și păstrare prea grozave. Are, în mod evident, serioase probleme cu conservarea obiectelor („Cei mai mari vrăjmași ai mei sunt mucegaiul, moliile, rugina...”), deși a fost din când în când ajutat cu materiale specifice de Muzeul Satului. Relația sa cu muzeele de resort (etnografice) s-a datorat mai degrabă calității de meșter popular, decât celei de colecționar. Când a avut ocazia să expună, a împreunat obiecte vechi, de mare valoare patrimonială, cu obiecte produse de el însuși. A intrat în legătură sau chiar a fost vizitat acasă de specialiști în domeniu, pe care-i prețuiește mai mult sau mai puțin, în funcție de cum a fost apreciat și tratat. Legătura cea mai strânsă a avut-o de-a lungul vremii cu Muzeul etnografic din Slatina, căruia i-a și vândut uneori piese valoroase, ca să aibă bani pentru întreținerea fiului său la facultate. De asemenea, are bune relații cu Muzeul din Craiova. A participat la amenajarea părții etnografice a casei memoriale a lui Ceaușescu de la Scornicești, atunci când a fost ea amenajată, prin anii '80.

Localnicii au păreri împărțite în ceea ce-l privește pe meșterul-colecționar. Preotul Marian Stochiță îl vede ca pe omul potrivit „la momentul potrivit, în locul potrivit, [dar] probabil nu cu oamenii potriviți sau între oameni potriviți”, constatând o anumită mefiență din partea consătenilor, manifestată prin bârfe, prin clevetiri, prin vorbe de ocară. Lucrul

acesta vine și din faptul că, bărbat fiind, practică un meșteșug ce le pare oamenilor din sat eminamente feminin. Preocuparea lui **Constantin Nițu** pentru obiectele vechi i se pare preotului valoroasă pentru că trezește țăranilor locului memoria și conștiința unei moșteniri culturale și spirituale, a cărei bogăție și valoare se explică și prin apropierea de Biserică. Îl sfătuiește însă pe meșter să ia foarte serios în calcul și varianta eșecului demersului său: „Putea să facă mai multă artă, dumnealui s-a oprit la a fi un colecționar; dacă ar fi făcut mai multă artă, cred că ar fi fost și mai interesant”; totuși, „a lăsat o breazdă” (expresia îl citează pe Constantin Nițu), chiar dacă „breazda tot se înțelenește”.

„Mă bucur că am o așa personalitate în localitatea pe care o păstoresc” (Iulian Bărbăscu). Actualul viceprimar consideră un lucru bun faptul că meșterul „duce mai departe tradiția în zona asta de nord a județului Olt”. Îl apreciază în primul rând ca profesor; el însuși a avut copiii dați la clasa lui Constantin Nițu ca să învețe diverse meșteșuguri (confectionat de mărgele – fata, pictură pe sticlă – băiatul). Consideră că este de folos să le dai copiilor o preocupare mai serioasă, chiar dacă mai târziu ei nu vor practica meșteșugul învățat. În ceea ce privește colecția, o vede mai degrabă expusă permanent într-o sală a căminului cultural din sat decât într-o construcție destinată anume ei, un mic „muzeu al satului”, așa cum și-ar dori **Constantin Nițu**. Însă chiar și acest lucru este irealizabil deocamdată, deoarece nu se poate asigura securitatea obiectelor, care sunt „de mare valoare”.

Deși există un respect față de preocupările lui **Constantin Nițu**, acestea nu reprezintă, totuși, priorități ale comunității locale. „Oamenii sânt de trei feluri. Oameni buni, oameni cu suflet, care te-nțeleg și îți recepționează mesajul sau dorința... Ția sânt foarte puțini. Oameni de talie medie (sic!), care sânt suspexți [„suspicioși”? – n. n.], da’ până la urmă, dacă știi să-i cauți la suflet, [...] ajungi cu ei la înțelegere. Țștia sânt mai mulți niței decât primii. [...] Și marea plebe... [...] Domn’e, ăsta când te-o prinde la poartă, nu știu, n-am auzit, n-am văzut, noi n-avem, noi nu știm... Și lada lui e plină de orice ți-ai dori. Așa. Asta nu poți... Țsta să nu mai insiști, că nu te apropii de el.”

Visul cel mare al colecționarului, aproape o utopie în condițiile de acum, este să înființeze la Poboru un soi de muzeu al satului local, pe un teritoriu care să-i fie acordat de Primărie și pe care să aducă tot ceea ce mai înseamnă gospodărie veche în sat, inclusiv clădiri cu diverse roluri funcționale în trecut (cârciuma, de exemplu). Pentru moment, însă, ar fi mai important să se găsească un loc în care colecția etnografică a lui **Constantin Nițu**, piesele remarcabile pe care le deține, să fie expuse în condiții decente și conservate corespunzător.

(text de Costion Nicolescu)

Colecția particulară Seria Menseit

Techirghiol, Alea Sanatoriului nr.13,
județul Constanța

Situat în extremitatea de sud-est a României, în județul Constanța, orașul **Techirghiol** este așezat pe malul lacului cu același nume, foarte aproape de orașul Constanța (16 km) și de Marea Neagră (3 km). Atestat documentar la 1560, când apare sub denumirea de Tekfür-köy în mai multe firme ale sultanului Suleyman Magnificul către domnitorul Moldovei, **Techirghiol** este în prezent o cunoscută stațiune balneoclimaterică, renumită pentru nămolul și apele foarte sărate ale lacului. A devenit oraș abia în 1930, după ce a început, către sfârșitul secolului al XIX-lea să fie vestit pentru climatul său blând, băile calde cu apă sărată și împachetările vindecătoare cu nămol sapropelic. Înainte de a căpăta acest statut însă, așezarea a fost locuită, pe rând, de greci, romani, tătari, turci și români.

Căi de acces: E87, DN 38 (Constanța – Mangalia) și DC 2A (Eforie Nord – Techirghiol).

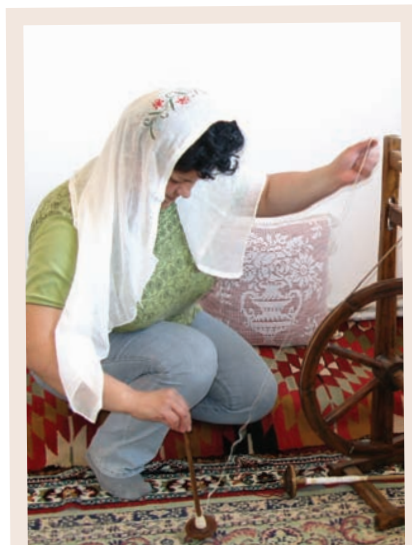
COLECȚIA PARTICULARĂ SERIHA MENSEIT

În orașul Techirghiol, pe Seri o cunosc bine și turcii, și tătarii, și românii. Pentru păstrarea valorilor etniei din care face parte și pentru a face cunoscută tuturor cultura turco-tătarilor din Dobrogea, este în stare de multe. A dovedit-o până acum în numeroase împrejurări.

Seriha Menseit s-a născut în Techirghiol, unde strămoșii ei s-au stabilit cu sute de ani în urmă, și a crescut într-o familie turcească destul de înstărită, cu nume bun în oraș. S-a căsătorit cu Erkin, tătar vrednic din Cobadin, lucrează amândoi în cadrul companiei Enel și împreună au doi copii mari.

Urmele prezenței turcilor și tătarilor se regăsesc frecvent în vocabularul și în toponimia dobrogeană. În secolul al XIX-lea, turcii și tătarii crimeeni predominau în centrul provinciei dobrogene. Fenomenul de imigrare a turcilor pe teritoriul românesc a fost continuu până în 1878, prezența lor influențând istoria și cultura ținutului. Comunitatea musulmană (turco-tătară) din Techirghiol își păstrează cu multă grijă tradițiile și identitatea culturală. Deși au aceeași religie, turcii și tătarii nu vorbesc aceeași limbă și nici nu au aceleași obiceiuri. Există însă multe căsătorii mixte între turci și tătari în Techirghiol. Din păcate, numărul familiilor de turci din oraș a tot scăzut – după un „recensământ” personal făcut de Seriha Menseit mai există maxim 80 de familii, dar etnia se străduiește să-și conserve cât mai bine tradițiile. Oricum, viața în comun a făcut ca oamenii să-și respecte reciproc obiceiurile și valorile, și chiar să și le împrumute. Cuplurile mixte nu sunt o raritate, chiar dacă barierele culturale pot deveni uneori motive ale unor istorii triste.

Seriha Menseit consideră că cele mai importante lucruri pe care a reușit să le facă până acum din dragoste pentru cultura etniei ei sunt obținerea atestatului de coregraf din partea Comisiei Centrale pentru Atestarea Calității de Artist Liber Profesionist (Ministerul Culturii și Cultelor), înființarea ansamblului de dansuri tradiționale turco-tătare „Sureya”, și colecția ei, la care se referă tot timpul numind-o „expoziția mea”. Din 2001 până în prezent, a participat la numeroase evenimente culturale locale, regionale sau naționale (festivaluri și expoziții, dar și concursuri, festivități sau simpozioane), fie cu Ansamblul „Sureya”, fie cu colecția sa de obiecte și cu bucate tradiționale turcești, fie cu toate deodată, cel mai adesea reprezentând Uniunea Democrată Turcă din România (UDTR), filiala locală, sau UDTTMR (Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-Musulmani din România), dar și pe cont propriu. Nu a ocolit niciodată un prilej de participare, indiferent de amploarea evenimentului (acțiuni organizate în cadrul instituțiilor de învățământ, acțiuni organizate de primăriile locale din Techirghiol și Constanța, dar și din alte localități dobrogene, acțiuni ale UDTR sau UDTTMR etc.), având convingerea că toate aceste manifestări pot să contribuie la promovarea tradițiilor și obiceiurilor turcilor dobrogeni și la transmiterea acestora către cei mai mici membri ai comunității, dar și să reînvie valorile etno-culturale. Un prilej de comunicare în plus între membrii comunității, dincolo de organizația care-i reprezintă, nu strică niciodată. Se mândrește nespus cu participarea

la câteva expoziții cu adevărat importante: la TIBCO București în 2003 (unde a primit o valoroasă medalie de argint pentru „contribuția deosebită la pregătirea și expunerea obiectelor tradiționale, de artizanat, tipărituri, documente, reclama deliciilor *şuberek* și cafea la nisip”), la Muzeul Țăranului Român și la Festivalul Cireșilor din Tekirdağ, Turcia (în 2003 și 2005), sau la Festivalul Internațional Port și Cânt de la Ohringen, Germania, în 2006.

Seriha Menseit se bucură ori de câte ori are ocazia să-și scoată colecția în lume și, chiar dacă aceste ocazii nu sunt atât de numeroase pe cât și-ar dori, este mândră că poate arăta tuturor măcar o parte din comorile ce aparțin etniei sale, pentru care nu se consideră decât un gestionar temporar.

Totul a început în 1991, când orașul Techirghiol s-a înfrățit cu o localitate din Turcia cu un nume asemănător, Tekirdağ (oraș-port la Marea Marmara). Primarul de atunci al orașului, cunoscând-o bine pe Seriha ca pe o turcoaică foarte activă, dedicată etniei sale și extrem de responsabilă, a rugat-o să-l ajute, atunci când vor sosi oaspeții turci, ca translator, dar și cu alcătuirea unui program artistic. Deși Seriha nu mai ieșise în public cu copiii pe care-i învățase să danseze turcește și tătarăște, decât cel mult la serbările școlare, a acceptat această provocare. Și, căutând pe la rude, cunoștințe și prieteni elemente tradiționale de port care să dea autenticitate costumelor simple pe care primăria i le-a făcut cu această ocazie pentru dansatori, a avut surpriza să descopere că poate face încă ceva pentru cultura etniei sale: *„se simțea ceva care era al nostru acolo, am zis, uite, că de-aicea se vede că și noi existăm, și noi le-am păstrat, și noi le-avem [...]”. Și pe urmă au început. De la fote, au venit prosoape, au venit cămăși, au venit... tot ce-au avut în casă, mi le-au dat. Și am ajuns la numărul ăsta mare de obiecte... [...] Sânt foarte multe, de ordinul sutelor, dar n-aș putea să spun, că nu le-am numărat niciodată. [...] dacă ar fi să le pun [...] cap la cap, o gospodărie tipic turcească s-ar completa.[...] În momentu’ când mi le-au dat, atâta au zis: să le păstrezi cum le-am păstrat și noi. Și a fost suficient pentru mine, că știu cum și le-au păstrat și vreau să le duc și eu mai departe.”*

Așa a început să colecționeze, adăugând obiectelor moștenite din familie (de la părinți și de la socri), piese primite de la diverși membri ai comunității. Iar ceea ce-i lipsește din colecție știe că poate oricând împrumuta pentru o expoziție de la proprietari, căci aceștia au încredere deplină în ea și sunt deschiși, aprobând tot ceea ce **Seriha Menseit** face pentru comunitatea lor. *„Toate obiectele sânt ale etnicilor din Techirghiol, sânt obiecte numai ale techirghiolenilor turci, care mi le-au dat, și poate, cu ajutorul lui Dumnezeu, le voi găsi locul... că ele trebuie să-și găsească locul. Și [...] vreau să fie ceva frumos. Că însuși orașu’ meu, prin numele lui, este un oraș vechi, un oraș unde turcii au fost de când lumea și pământu’, și faptu’ că o să rămânem din ce în ce mai puțini... vreau să rămână-așa, o amintire, [...] pentru cei care vor trece prin oraș.”* Colecționara știe că nu casa ei este locul cel mai potrivit pentru o astfel de avere culturală. Turcii din Techirghiol sunt foarte uniți, UDTR a achiziționat o casă pentru comunitate, complet utilată, pe care etnicii o folosesc pentru tot felul de acțiuni, festivități, pomeni sau nunți: *„la toate ne strângem acolo, deci s-a creat, așa, un nucleu, și lucru ăsta ne-a apropiat foarte mult, și tot ce se face acolo, se face din suflet pentru suflet. Deci nu impus. Și fiecare contribuie cu ceva. Și se creează o ambianță tare plăcută. Plăcută tare, și susținută.”* Însă nici acest spațiu, destinat atâtor evenimente, nu pare a fi locul ideal.

De la primul obiect colecționat, o roată de tors lână, aflată într-o stare avansată de degradare, până la sutele de obiecte pe care le deține **Seriha Menseit** acum, a fost un drum lung. Dacă la început nu conștientiza pe deplin rolul pe care și l-a asumat și nici nu avea cuprinderea deplină a valorii lucrurilor care încet-încet se adunau, mai apoi totul a

devenit pasiune nedomolită și responsabilitate uriașă: „La început a fost poate o joacă. Cu timpul, te-mbolnăvești... e ca un microb. Nu te mai poți vindeca de... Deci e înspre bine, da' nu-nspire rău. [...] Cât de greu mi-ar fi, la lucru' ăsta n-aș renunța să-l duc mai departe. Ești un mesager, ai niște... să zic așa, atribuții grele de dus. De multe ori poate e o povară.”

Cu timpul, de dragul obiectelor, Seriha a învățat multe despre istoria, arta și cultura tradițională a etniei ei. Iar surpriza cea mai mare, și răsplata, au venit o dată cu o vizită la Konya, important centru cultural al Turciei, în care se află un muzeu etnografic mare. Acolo **Seriha Menseit** a înțeles cu adevărat cât valorează colecția sa și gestul său de recuperare. Și-a dat seama că are piese pe care multe muzee de profil și le-ar dori, datorită frumuseții și vechimii lor. Acolo a ajuns dând curs solicitării UDTR de a răspunde unei invitații din Turcia, de participare la o expoziție la Ankara și Konya. Seriha a plecat pentru două săptămâni, însoțită de o prietenă care cunoștea bine Turcia, ca să reprezinte România între celelalte țări balcanice invitate. A mers ca reprezentantă a Uniunii, dar și din dorința de a avea o confirmare a ceea ce reprezintă colecția ei, care devenise semnificativă. Și-a montat expoziția singură, într-o casă veche frumos restaurată din centrul Konyei. Sutele de vizitatori, dar și muzeograful turci au fost încântați și uimiți de valoarea exponatelor sale. Seriha regretă și acum că timpul petrecut acolo a fost așa de scurt, căci a avut ocazia să-și lămurească o mulțime de întrebări și curiozități legate de piesele ei cele mai de preț, dar și de istoria și cultura turcă. „[...] era mult de povestit, pentru că ce se-ntâmplă? Fiecare țesătură, fiecare floare care este cusută pe țesătura respectivă, fiecare frunză și chiar și culorile, [...] astea toate reprezintă ceva. E, io astea nu le știu și asta vreau să fac acum, ca fiecare obiect să fie cunoscut prin felul în care-a fost gânditDeci floarea asta reprezintă asta, frunza asta reprezintă asta, asta îmi doresc din tot sufletul, să știu cât mai multe despre fiecare... două flori nu vin la un loc, două frunze nu vin la un loc [...] și asta contează foarte mult. Cred că de-asta nici nu s-au făcut două la fel, ca să spună cât mai multe. Așa gândesc eu. Aveau o imaginație extraordinar de bogată, chiar dacă n-aveau școală. [...] Eu știu, că nu sânt as în istorie, da' vezi că pe târâmurile românești, departe de casă, au avut liniște sufletească și-au putut face, deci dacă erau mânați de la spate, dacă erau supărați, cred că nu puteau să aibă o imaginație așa de bogată. Dar fiind lăsați în pace, fiind pașnici, și-au văzut de treburile lor. N-au fost zdruncinați ca să nu poată să-și termine lucru' ăsta.”

Seriha Menseit a adunat vase de aramă (ibrice, oale, farfurii, havane, ligheane, inclusiv pentru abtest), ceramică specifică, prosoape lucrate din borangic, mătase și fir aurit, piese de port mai vechi sau mai noi, fel de fel de modele de *kusak*, *cevre*, *chese* (cele mai frumoase fiind lucrate pe catifea cu fir), *cember* sau *grep* (multe modele de *grep* de mireasă, cu margini din dantelă lucrate cu acul), multă țesătură fină, „pânză de păianjen”, cusută cu fir în culori vegetale, dar și obiecte din argint lucrate în filigranul cel mai fin, cu dăltița și ciocanul. O dată cu obiectele, a recuperat poveștile, tradiția, istoria turcilor din Dobrogea. Toată zestrea culturală a unei etnii întregi, așa cum și atât cât s-a păstrat în memoria celor vârstnici. Colecționara este conștientă de faptul că unele dintre lucrurile foarte vechi pe care le-a salvat, despre care nu mai poate afla prea multe de la bătrâni, au nevoie de un consult de specialitate pentru a le stabili proveniența, vechimea reală și valoarea. Dar deocamdată a putut face prea puțin în acest sens. Deși nu are o evidență scrisă a pieselor de colecție, **Seriha Menseit** le ține încă bine socoteala. Pe etichetele pe care i le fac copiii pe calculator pentru diversele expoziții, sunt întotdeauna trecute cu grijă numele fostului proprietar, denumirea și vârsta aproximativă a obiectului. Iar cenzorii ei cei mai strașnici sunt chiar membrii etniei, care la fiecare expunere publică a colecției vin să întrebe de obiectele donate de familia lor. De la mulți dintre proprietarii care nu mai sunt, Seriha are fotografii vechi, iar pe lângă obiectele etnografice s-a străduit

să culeagă și altfel de mărturii: cărți vechi (în special religioase, dar și manuale școlare), acte oficiale, documente de stare civilă. Deși mai are dubii în privința vechimii reale a unora dintre piese, Seriha așteaptă cu încredere ajutorul de specialitate promis cândva de câțiva specialiști din Konya.

Din păcate nu poate asigura obiectelor din colecție toate condițiile de depozitare adecvate, așa cum și-ar dori, astfel încât toată zestrea ei să fie ordonată pe categorii și păstrată potrivit cu încadrarea într-o tipologie sau alta. Seriha este foarte grijulie, în special cu țeșăturile, pentru care are un respect deosebit. Pe acestea le recondiționează și le întreține cu toată atenția, cu mijloacele modeste de care dispune. *„Am încercat... să iasă la lumina munca țeșăturii. Am încercat prima dată... am zis, cu apă se spală așa de multe! Cu apă rece-n primu' rând. Și pe urmă am încercat printr-un colț al țeșăturii, nu am pus toată țeșătura la spălat, și foarte ușor, deci nu prin frecare. Prin mângâiere poate, de multe ori, cum speli un copil mic, nou-născut. Așa am încercat, ușor-ușor. [...] Și ce a suportat am făcut, ce nu a suportat am scos imediat și am încercat să usuc cât se poate de repede, ca să nu se deterioreze și mai mult. La micile reparații, mama m-a ajutat. Ea, ce-a știut să facă și ce-a putut să facă și i-a stat în puteri omenește; ce nu, am renunțat... Am înțeles că se pot recondiționa în Turcia, da'... costă.”*

În Turcia **Seriha Menseit** a fost de mai multe ori, dar numai o dată cu colecția sa. A admirat acolo în muzeele pe care le-a vizitat îndeosebi obiectele de artizanat, obiectele din ceramică, tot ceea ce ținea de etnografie, căutând și găsind similitudini uimitoare între obiectele expuse acolo și ceea de avea ea acasă... A fost și în Germania, dar de data asta nu cu obiectele, ci cu copiii din ansamblu. Niște turiști nemți au văzut ansamblul evoluând la „Zilele orașului Techirghiol” (la care participă în fiecare an), în 2005, și au fost atât de impresionați încât i-au filmat și au arătat filmulețul organizatorilor unui mare festival interetnic din Germania. Astfel Ansamblul „Sureya” a fost invitat să participe la festival în anul următor și așa a început o colaborare frumoasă. *„Îmi sânt tare dragi oamenii și-aș vrea să cunosc cât mai multe culturi. Pentru că undeva punctu' este același, sensibilitatea, frumusețea, nu știu.”*

Sureya în limba turcă înseamnă „steluțele din Carul Mare.” Povestea ansamblului înființat de Seriha Menseit în urmă cu zece ani este însă ceva mai lungă. Cu mult înainte de a începe să colecționeze obiecte, Seriha a avut o altă dragoste, mai veche și mai mare: dansul tradițional, pe care-l practică cu talent. Pornind de aici, s-a gândit să-i învețe pe copiii Techirghiolului dansul tradițional, tătarăsc și turcesc, căci astea le știa cel mai bine. A pus anunțuri prin școli și ani de zile a antrenat copii de vârste diferite în apartamentul ei de la bloc, cu îngăduința vecinilor. La început, au venit copiii din etnia ei; astăzi, ansamblul e compus din români, aromâni, turci și tătari, în proporții variabile de la o generație la alta. Între timp, Seriha și-a vândut apartamentul și a construit o casă mai mare, în sufrageria căreia să încapă cât mai mulți copii. În fiecare săptămână, în diminețile de sâmbătă și duminică, sufrageria ei se umple de copii fericiți, care dansează dumnezeiește și se uită la Seriha ca la icoană. Pentru că totul e pentru ei și nu-i costă nimic, decât puțină atenție și concentrare. Nu-i ies din cuvânt, pentru ca ani la rând ea a dat sutelor de copii care i-au trecut prin mână încrederea că sunt cineva și au de transmis un mesaj important pentru celelalte culturi. *„O să zică bă, era una în Techirghiol și făcea dansuri populare turcești. Și ne ducea și colo, ne plimba și colo... O să fii în sufletu' lor tot timpu', așa mi-au zis bătrânele. Zic, da, zic, fără să vreau, am ajuns la lucru' ăsta, să fiu în sufletu' lor, în mintea lor, în amintirea lor...”* Nu contează că trebuie să facă rost de bani pentru transport sau de o mașină care să-i poarte, împreună cu costumele lor strălucitoare, la festivaluri; nu contează decât bucuria cu care o răsplătesc acești copii și respectul pe care i-l poartă.

Lucrurile din colecția pe care o deține **Seriha Menseit** sunt, cu foarte puține excepții, primite ca donații. Seriha a pierdut șansa de a păstra în colecție multe lucruri de preț pentru că n-a avut cu ce să le cumpere atunci când tinerii au preferat să le vândă pe bani buni decât să le păstreze. Dar cu mult înainte ca ea să se gândească să le adune, imediat după 1990, foarte multe amintiri de familie ale etnicilor turci au luat calea străinătății prin intermediul bulgarilor care umblau din casă în casă și cumpărau pe nimic țesătura cea mai fină și lucrăturile în aramă și argint. Iar oamenii s-au despărțit de ele ușor pentru sume infime, inclusiv etnicii din Techirghiol. Asta Seriha o înțelege, dar n-o poate ierta. „Io n-aș fi putut să dau din mână! Chiar dacă puteam să mănânc pâine cu ceapă trei zile, n-aș fi dat din mână. Pentru că astea nu se mai întorc înapoi, și dacă le dai și pe-astea din mână... Io dacă nu aveam astea în casă, tu nu veneai la mine. Că ce am eu în casa mea ai și tu și are toată lumea, că-i la unison. Dar partea astalaltă n-o are toată lumea! Și-atuncea, în momentu' când faci o expoziție și zici, uite, astea le-au făcut etnicii mei, deja ai ce s-arăți! Că fiecare etnic cred că-și dorește asta, deci eu, de etnie turcă cum sânt, da, într-adevăr, vreau s-arăt lumii întregi ce-au făcut ai mei pe târâmurile astea.

Seriha se bucură când est invitată undeva și are tot sprijinul și aprobarea etnicilor săi. Nu cere multe de la autorități, căci pentru ea nu contează în primul rând banii, cât susținerea morală, sprijinul comunitar, iar pe acestea le are în prezent. „La noi mai puțin contează hârtia: cuvântu'. În momentu' când ți-ai dat cuvântu' și-ai zis: eu pot și-mi asum o asemenea responsabilitate, e un lucru mult în fața hârtiei.”

Întreaga familie s-a molipsit de energia și preocupările culturale ale mamei: soțul o ajută cu colecția, mai ales la restaurarea obiectelor din lemn, fier, aramă și ceramică, iar fiica și băiatul îi calcă pe urme, fiind pricepuți și să îngrijească piesele de colecție, și să ducă mai departe folclorul turcesc, fiind neîntrecuți la cântec și joc. Fildiz, fata, deși vârsta nu-i permite încă, abia așteaptă să-și poată da la rândul ei examenul pentru a obține atestatul de coregraf. E singurul care-i lipsește pentru a putea face din pasiunea ei o meserie, căci încă de pe acum își înlocuiește cu succes mama atunci când vine vorba să antreneze copiii din ansamblu. Și ca și cum acest lucru n-ar fi de ajuns, Seriha știe că oricând ar avea nevoie, bătrânele turcoace și mai ales copiii din ansamblu îi sar necondiționat în ajutor.

Deși ansamblul, colecția, multiplele sale preocupări culturale îi ocupă tot timpul liber, **Seriha Menseit** nu încetează să viseze și să-și transforme visele în realitate cu multe eforturi, dar și cu susținere din partea comunității și, atât cât se poate, din partea autorităților locale.

„Aș fi vrut să fac o casă-muzeu, o casă funcțională, și acolo să strâng toate amintirile etnicilor mei. Cu ajutorul primăriei, poate reușim să facem lucrul ăsta în timp, dar nu primăria s-o facă pentru etnia mea: aș vrea ca etnicii mei s-o construiască! Și să vină nepotu' peste ani și să zică, când îmbătrânește și el: aici a pus o piatră și tata, și bunicu'. Deci asta este ideea mea... Un spațiu al tuturor, nu casa mea. Vreau să rămână pentru oraș. Pentru că lucrurile astea își au povestea lor. Mi s-a oferit loc în altă parte, într-o altă zonă, într-o altă localitate, ceea ce-am refuzat categoric. Am zis, vedeți, aicea mi-ați creat... e un muzeu frumos [...]. Dar povestea lor vie nu este acolo, e la Techirghiol. Nu că n-aș vrea să le dau... aș fi mândră să zic: obiectele astea sânt expuse acolo. Da' cine știe acolo cine-i Fatma?”

(text de Carmen Mihalache)

